

UNITÁRIUS ÉLETT

XXXI. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1977. OKTÓBER—DECEMBER

Az ismeretlen Istennek

Jellegzetesen emberi tulajdonság az „előítéletekbenlátás”. A múlt nagy eseményeiről, vagy kiváló alakjainak cselekedeteiről és tanításairól kialakul — több-kevesebb pontossággal — egy sajátos kép, értékítélet, és nemzedékről nemzedékre öröklődővé válik. A hálás utókor pedig a készen kapott ítéletet tekintélyi alapon elfogadja — nem kutatva annak helyes vagy helytelen voltát. Így azután sikerül elsikkasztani a történelem nagyjainak hús-vér emberségét, és menthetetlenül tankönyvi illusztrációvá, megtanulandó tananyaggá válnak. — És ez nincs jól! — Ha békés nyugalommal áramlik a történelem nagy folyama, az előre megfogalmazott és megszokott értékítéletek rendje még biztonságosabbá teszi útját; de ha felkavarodik az ár, ha hullámaik vihar korbácsolja, (Mennyivel több az ilyen történelmi korszak!) minden szépen megfogalmazott doktrínánál ezerszer többet ér egy-egy nagy ember személyes életpéldája.

Ez az igazság Pál apostollal kapcsolatban is. A kereszténység legnagyobb misszionáriusát látja benne, intézményeinek egyik megalapítóját. A dogmatikus egyházi irányzatok ráadásul alapvető tételeik legelső kodifikálóját is. Ezért viszont a szabadelvűben gondolkozó keresztények némi gyanakvással próbálják tanításait szelektálni, bár emberi nagyságát és hősiességét feltétlenül tisztelik. Így azután egyénisége sikkad el az előítéletek és doktrínák sűrűségében — pedig meggyőződésem, hogy a ma élő ember számára is van mondanivaló a hús-vér embernek, az élő Pál apostolnak cselekedeteiben.

Az alapul választott rész, az athéni emlékek között, majd másnap a legfőbb törvényszék, az areopagosz előtt lejátszódó jelenetek nem szakíthatók ki Pál apostol életének abból a döntő szakaszából, amely a damaszkuszi megtérés pillanatával kezdődik, és csúcspontjára Athénben érkezik. Egy lelkes és fanatikus, teológiailag képzett ifjú, ősei hitének védelmében eretneküldözővé válva, találkozik az üldözöttek újfajta és az övénel lényegesen emberibb tanításaival. Találkozik tanítómesterei emlékével és a tanítványok mestert-követő szelidségével. Meginog saját hitrendszerébe vetett bizalma, és az addigi üldözöttek oldalára áll, Saulusból Paulus lesz. Magatartása azonban éppen olyan szenvedélyes és bigott, mint megtérése előtt volt. Damaszkuszban megtérésre hív fel és prédikál Jézusról, Isten fiáról. Cipruson, a régi prófétákhoz hasonlóan, csodatételekkel próbálkozik. Antióchiában szép renddel illeszti be Jézus tanításait és a feltámadás teóriáját a zsidó vallási tradíciók értékrendjébe. Thessalonikában pedig azt bizonygatja, hogy Krisztusnak igenis szenvednie kellett, és fel kellett támadnia az emberek üdvösségéért. Ezeket a tanításokat azonban éppen olyan életet-áldozó — életet-követelő fanatizmussal hirdette, amilyennel üldözte az első keresztényeket, megtérése előtt. Az athéni eseményeknél azonban más valaki áll előttünk, egy igaz ember, aki el tud vonatkoztatni minden partikulázismustól, aki a részben meg tudja érezni az egészet, és ezzel egyetemességet tud belevinni kora vallásosságába is.

Hogy is zajlottak le az athéni események? ...

Pál apostol kíséreléssel együtt Athénbe érkezik, a görög-római világ szellemi életének fővárosába. Ebből a

szellemi életből sokat ismert már eddig is. Tanítványai között is voltak olyanok, akik nem a zsidó tradíciókkal, hanem a görög szellem tápláló talajáról indultak követőjének. Ennyire színesen, ennyire teljességében azonban még sohasem találkozott vele, mint most, sétálgatva a művészeti alkotások gazdag gyűjteményei között, beszélgetve a görögök filozófiailag művelt képviselőivel és szembetalálkozva az életnek azokkal a problémáival, melyeket a sztoikusok és epikureusok, és egyéb — meg nem nevezett irányzatok képviselői feltártak előtte.

Pál apostol első válasza az ellenállás. Felháborodik a pogány istenek szentélyein és szobrain, vitatkozik a gondolkodó emberekkel, akiktől távol áll az ő fanatizmusa és bigottsága. De a szellemi főváros jóértelmű „mérge” lassan hatni kezd lelkében. Eredeti fanatizmusa elég erős még ahhoz, hogy Jézus alapvető eszméihez hűséges maradjon. De a szellemi főváros légköre elvezeti egy olyan magasabbrendű lelki szintézishez, amely nem csak korának, hanem az örökkévalóságnak is szól. S mert az örökkévalóságnak, napjainknak is.

Az athéni legfőbb törvényszék kíváncsi azokra a gondolatokra, amiket Pál apostol nyilvánosan hirdetett, megidézik hát az areopagosz elé. Nemcsak személyi biztonságáról volt szó, hanem eszméinek sorsáról is. Életét nem féltette — erről már több városban tanúságot tett —, de annál jobban a megismert igazságot, hitét, amire az életét is kész volt föltenni. Egész szereplésén látszik, hogy tudatában volt: Mit nyerhet, vagy mit veszthet?! Minden egyes mondatát az athénieknek mondja. Nem bánt, nem támad, hanem az Athénben tapasztalt dolgokra és hiedelmekre építi mondanivalóját, azokból fejti ki saját igazságait. Jézus személyével sem foglalkozik sokat, csupán beszéde végén említi meg név nélkül. De nem is lett volna értelme a rá való hivatkozásnak. A rengeteg pogány istennév mellé bedobni még egyet, a hallgatóságra ez semmiféle hatást nem gyakorolt volna. Annál megdöbbentőbb volt azonban a rengeteg rész-istenség helyett egy egyetemes, mindent átfogó ISMERETLEN ISTENRŐL beszélni, aki mindenható, mert ő teremt mindeneket, aki értelme és célja a világnak, és a világban az embernek.

Ennek az Ismeretlen Istennek hirdetése az első és legalapvetőbb igazsága az önmagára talált apostolnak.

A második igazság: „Az egész emberi nemet egy vérből teremtette...” Napjainkban is — a felvilágosult atomkorszakban — sokszor és szomorú példaközulva kell elmondani ezt az igazságot. Mennyivel méresezőbb kijelentés volt ez Pál apostol idejében és az apostol szájából. A törzsi és nemzetségi kötelékek még hihetetlen erőt jelentenek. Az egyetemessé váló római birodalom élet-halálharcot folytat tradícióival. A vallásos élet területén szinte minden törzs privilégizált külön istent tart magának, akik éppen olyan súlyos küzdelmeket folytatnak egymással, mint teremtményeik, a törzsek. És ebben a miliőben az emberek egy vérből teremtettségét hirdeti. Egy rabszolgatársadalomban egyenlő emberekről beszélni legalább olyan merészség, mint a számtalan isten-szentély között felfedezni azt a szerényen meghúzódó oltárt, amelyre ez

van írva: az ISMERETLEN ISTENNEK. A mindenható, Ismeretlen Isten és az egy vérből teremtett ember Pál apostol teológiájának legszebb és legelőbb axiómája.

Ebből az alapigazságból nem nehéz levezetni Pál harmadik igazságát sem, amely épp olyan erős és éppen olyan örökkévaló: Nincs messze az Ismeretlen Isten egyik embertől sem, s ezért keresni kell az Istent.

Szent fanatizmustól fűtött apostol érkezett korának szellemi fővárosába, Athénbe. Az akkori világ egyetemes emberi problémáival találkozott fanatizmusa. Sem az egyik, sem a másik nem tudott győzni — sem pedig legyőzteni. Csodálatos szintézis született küzdelmükből! A világot teremtő és irányító ISMERETLEN ISTENNEK, az EGY VÉRBŐL TEREMTETT EMBERNEK és ISTEN ÉS EMBER KÖZELSÉGÉNENK csodálatos szintézise. És e szintézisből soha nem született dogma, nem lett az előítéletekben-látás sémája, nem lett megfogalmazottan kapott értéktétel. Valószínűleg azért nem, mert a hívő élet és a gondolkodó emberi elme gyermeke volt. De megmaradt az utókor számára Pál Apostol hús-vér emberségéből, mert valóságos nagyembernek életpéldája volt.

1977. szeptember 18-át írjuk, unitárius zsinatot tartunk. Hívő embereknek valljuk magunkat, és Isten dolgait kutatva, Pál apostol életét is megkérdezzük. Azt a nemzedéket képviseljük, amely álmait, ábrándjait, fiatalságát, céljait adta árul azért, hogy részese lehessen egy új világ vajúadásának. Hitünk, fanatizmusunk korántsem volt olyan erős és törhetetlen, mint Pál apostolé, mégis odafordulunk, vallatni szeretnénk. Nem a hozzáfűződő dogmákat, hanem az élő ember példáját. Nos, mit szűrhetünk le abból? ...

Sajátos és csodálatos ez az Athén, ahová nem a lépések, hanem az évek száma hozott. Szentélyei ugyan nincsenek a különböző funkciójú isteneknek szentelve. Az ember nem könyörög Jupiternek a villámokért, hanem teremti maga. Aesculap is munka nélkül van, mert gyógyítanak fehérvérű gyermekei. A szárnyas Hermesnek sem kell útnak indulnia az istenek üzenetével, mert az ember maga száll úrhajójába, hogy üzenetet vigyen távoli bolygókra. De van haladás, van az újnak felfedezése, de van a világkép állandó változása. Az új felfedezésének végtelen áradata olyan mérhetetlen sok élményanyagot zúdít ránk, hogy szinte fásulttá válunk az új, az élmény iránt. S ha szentélyek nincsenek is, bálványaink azért vannak fölös számmal, az emberi gyengeségnek és kicsinyességnek bálványai, amelyek a felfokozott energia birtokában, az ember kezében félelmetes csapássá változhatnak. Vajon ha a mai élet Athénjának Areopagosza megidézne bennünket, 1977. szeptember 18-án élő unitáriusokat maga elé, Pál apostolként hogyan tartanánk meg védő apostoli beszédünket hitünkért, igazságunkért?!

Pál apostol első igazsága a teremtő és fenntartó ISMERETLEN ISTEN igazsága volt, hogy allunk mi ezzel?! Biztos, hogy az egyetemesebb szemlélet megvan nálunk. A mai tudás, a mai világkép csakis ezt az Ismeretlen Istent hagyja meg. Formai kritériumai — ha egyáltalán lehet beszélni ilyenekről — három ismertetőjegyet őriztek meg: Isten előrelát, előre eltervez; Isten teremt; Isten igazgat és gondot visel. E három ismertetőjegy az, ami az embert emberré teszi, és kiemeli a bioszférából. Mintha igaz lenne a mózesi legenda: „Teremtsünk embert a magunk képére és hasonlatosságára!” Ha a három isteni ismertetőjegyből bármelyiket is elhagyjuk, az ember lényegét veszti. Gondoljuk csak el: Ha állandóan csak tervezünk, anélkül, hogy teremtenénk, vagy alkotnánk, haladna-e előre az élet? Ábrándozó, ködkép-kergető utópistaként szaladgálhatna az emberiség a földön a természeti népek állapotában. De mi lenne az emberiségből, ha csak céltalanul és értelmetlenül csinálnánk mindig valamit? Mennyi felesleges energia, mennyi értelmetlen és céltalan fáradság telne el ezen a földön, anélkül, hogy az emberiség egy lépést is tenne előre. A legnagyobb tragédiák azonban akkor fenyegetnének, ha kivesszük a harmadik isteni ismertetőjegy az emberből, a gondviselés felelőssége és szeretete. Óriási energiák és hatalmak birtokába jutott az emberiség. Egy erkölcsi alapállástól függ, hogy mire használja fel energiáit. Ha érzi a gondviselés felelősségét és szeretetét, csak jóra, csak az ember előmenetelére használja fel ezeket az energiákat. — Ha nem érzi, önnönmaga pusztítója lehet. Ez a Pál apostoli első igazság, az ISMERETLEN ISTEN igazsága.

Szervesen összefügg vele a második is! Az emberiség egy vérből teremtett. Nincs különbség ember és ember között sem bőr, vagy hajszin, sem nyelv vagy szokások, sem pedig választott foglalkozás alapján. Mindenkire szükség van, és ezért mindegyiknek joga van élni. Nem lehet pálapostoli válasz az areopagosz előtt egyetlen olyan tanítás sem, amely különbséget tesz Isten gyermekei között.

Végül pedig nekünk, hívő embereknek egy mélyen biztató valóság Pál apostolnak a harmadik igazsága: „Keressétek az Istent, hiszen nincs messze egyiküktől sem...” Amíg a két első páli igazság az emberiségre egyetemesen vonatkozik, a harmadik egyenként az emberekre. Bármilyen modern legyen is az élet, akármennyire fejlődjék és haladjon a világ, az egyéni ember lelke mélyén mégis csak ugyanazokkal a gondokkal, problémákkal és nehézségekkel küzd, mint nemzedékek egymásutánja küzdött az évszázadok rohanásában. Ugyanaz az öröme is. Milyen jó, ha mi, hívő emberek, ezekben a gondokban és problémákban és ezekben az örömeinkben tudjuk, hogy Isten közel van, megsegít, ha kell, és megáldja örömeinket, ha úgy fordul életünk útja.

A XX. század Athénjában az élő és hitvalló Pál apostolt kerestük, és ő jött és megtanított rá.

Szász János

Dr. Bartalis Ákos köszöntése

A pestlőrinci unitárius gyülekezeti teremben október 30-án, délután pestlőrinci és budapesti hívek jelenlétében kedves megemlékezésre került sor. A gyülekezet, az egyházi főhatóság és a jóbarátok üdvözölték dr. Bartalis Ákost, aki nemrégiben ünnepelte nyolcvanadik születésnapját, és huszonöt éve áll a gyülekezet élén, mint annak gondnoka. Ezt megelőzően éveken át presbiteri tisztelet töltött be, s így készült fel a gondnoki feladatokra. Világi prédikátorként nem egy alkalommal végzett igehirdetői szolgálatot. Az ünnepséget szíveket megindító prédikáció vezette be, mely a reformáció

unitárius értelmezéséről éppen úgy szólt, mint a szolgálattevők felelősségéről. Huszti János budapesti lelkész ismertette az elmúlt 25 évben végzett munkát, melynek rendjén dr. Bartalis Ákos mindig előljárt. Az apró mindennapi gondok és a templom és a gyülekezeti terem renoválása is erre az időszakra esett. Az egyházi főhatóság jó kívánságait egyházi részről dr. Ferencz József püspök, világi részről Bartók Béla főgondnok tolmácsolták. Pethő István ny. püspöki helynök, templomépítő lelkész, a falakban megszólaló ősök üzenetét tolmácsolta. A gyülekezet köszöntését László Andor lelkész és Herczeg

József tolmácsolták, utóbbi adta át a hívek kedves ajándékát is. Tófalvi Sándor a barátok nevében szólt a tőle megszokott székely közvetlenséggel. Szép szavakat és zeneszám tettek teljesebbé az ünnepi hangulatot. Dr. Bartalis Ákos meghatott hangon mondott köszönetet a szívből jövő jó kívánságért, a köszöntésért, mely meglepetésszerűen érte. Hangoztatta, hogy a gyülekezetre újabb feladatok várnak, mert az általam lakótelep régi földszintes házait lebontják, a hívek egyrésze innen másfelé költözik, de reméli, hogy a pár év alatt felépülő új házak lakói erősíteni fogják a gyülekezetet.

A NOVEMBERI ÜNNEPSÉGEK

Lapunk múlt számában Huszti János írásában megemlékeztünk a hatvan évvel ezelőtt történt Nagy Októberi Forradalom jelentőségéről. A napilapok, a rádió és a televízió bő terjedelemben számolt be az első szocialista állam megalakulásának 60. évfordulója alkalmából tartott moszkvai és budapesti ünnepekről. Az ünnepi beszámolót L. Brezsnyev, a Szovjetunió államelnöke tartotta, melynek egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a humanizmus és a béke egymástól elválaszthatatlan.

A moszkvai ünnepeken hazán-

kat magasrangú küldöttség képviselte. Kádár János, az Elnöki Tanács tagja vezetésével. Népünk nevében Kádár János mondott köszöntőt, melyben hangsúlyozta, hogy hazánk felszabadulását, a háborútól való megszabadulást köszönhet a szovjet népnek, mely azóta is segíti egyre szépülő életünket.

Az októberi forradalom évfordulóján, november 6-án, a magyar párt- és állami szervek ünnepi ülést tartottak az Erkel Színházban. Az ülést Apró Antal, a parlament elnöke nyitotta meg, majd Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke tartott meg-

emlékezt. Beszédében szólt a múlt-ról és azokról az eredményekről is, melyeket az elmúlt évtizedekben értünk el, s melyek teljesebbé teszik a szocialista életet. Az ünnepi ülést magas színvonalú művészi műsor követte, melyen versek és kórusművek gyönyörködtették a hallgatóságot. Az ünnepeken az egyházak képviselőiben jelen volt dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök-elnök, dr. Kacziba József római katolikus püspök, dr. Kürti László református püspök és dr. Ferencz József unitárius püspök is.

Straub István, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettesének felszólalása a szeptemberi zsinaton

TISZTELT ZSINATI FŐTANÁCS!
TISZTELT PÜSPÖK ÚR,
FŐGONDNOK ÚR!

A Magyarországi Unitárius Egyház életének mai nagy jelentőségű eseménye alkalmából, őszinte tisztelettel és nagyrabecsüléssel köszöntöm a Zsinati Főtanács tagjait. Közöttük is elsősorban az Unitárius Egyház újraválasztott vezetőit: dr. Ferencz József püspök urat, és Bartók Béla főgondnok urat. Engedjék meg, hogy egyidejűleg átadjam Miklós Imre államtitkárnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének szívélyes köszöntését és jókívánságait.

Közel három évtized története bizonyítja, hogy az Unitárius Egyház szocialista hazánkban jelentékenyen hozzájárult az állam és az egyházak jó kapcsolata fejlődéséhez, a népi, nemzeti egység megszilárdulásához. Meggyőződéssel emelem ki, hogy erre irányuló munkásságunk az elmúlt hat évben kiteljesedett, és magasabb szintre emelkedett. Ebben a társadalmi szempontból is igen értékes munkában különösen is jelentős részt vállaltak magukra Ferencz József püspök úr és Bartók Béla főgondnok úr. Örülök, hogy vezetésükkel, törekvéseiknek megfelelően, az Unitárius Egyház papjai és hívei, egységesen és következetesen haladnak, az egyedül helyes úton, amely megegyezik egyházuk haladó történelmi hagyományával! Reméljük, így lesz ez a jövőben is!

Köztudomású, kormányunk egyházpolitikájának alapelvei közé tartozik, hogy hazánkban, a vallás és az egyházak működési szabadságának biztosítása mellett, valamennyi egyházat és vallásfelekezetet egyenjogúnak ismerünk el, nem teszünk közöttük különbséget! A nagyobb egyházak nem élveznek privilegizált helyzetet a kisebb egyházak és felekezetek rovására. Ennek valósága

biztos alapja a konfliktusoktól mentes gyakorlati jó együttműködésnek.

A fejlett szocialista társadalom megvalósításának programja igényli társadalmunk valamennyi alkotó erejének további szoros összefogását,

Straub István az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese felszólal a Zsinaton.

aktív együttműködését, a nyugodt és kiegyensúlyozott atmoszféra építését.

Ezért szocialista államunk és társadalmunk mindig értékeli, ha az egyházak progresszíven reagálnak társadalmunk, korunk, embert-közösséget érintő kérdéseire. Ezekben a közös ügyekben a számszerűségben nem túl nagy Magyarországi Unitárius Egyház vezetői, papjai és hívei, jó szövetségesei és partnerei voltak — meggyőződésem, hogy lesznek is — szocialista államunknak.

Jelentős mondanivalójuk volt és van a szocialista társadalmi törekvéseink támogatásában!

Amikor ezekkel a gondolatokkal értékelem az eddig közösen megtett út néhány legjelentősebb vonását, kimondhatom, ma már eljutottunk oda, hogy az állam és az egyház jó viszonya szocialista valóságunk természetes állapota. Nem kell különösebben bizonygatni, hogy korrekt, elvileg tisztázott alapokra épül! Annyit mégis megemlítenék, hogy ez a jó viszony és az új típusú kapcsolataink kölcsönösen mentesek voltak, és ilyenek lesznek a jövőben is, minden elvi, ideológiai konvergenciától, keveredéstől!

Egyházuk hívei törvénytisztelő állampolgárokként, vallásos meggyőződésük feladása nélkül vehetnek és vesznek részt politikai, gazdasági, társadalmi célkitűzéseink megvalósításában. Azonos jogokat bírnak és gyakorolnak a nem vallásos dolgozókkal.

A közös társadalmi cselekvés közben felmerülő párbeszéd, a különböző nézeteink ütközései, nem ellenségek vitái!

Tisztelt Zsinati Főtanács!

Tisztelt Püspök úr, Főgondnok úr!

Az Unitárius Egyház újraválasztott vezetői és tisztségviselői olyan történelmi időszakban folytatják tovább tevékenységüket, amikor mind itthon, mind a világban nagy jelentőségű, sőt létfontosságú ügyek minden jóakarató, békére, alkotásra vágyó embertől egyértelmű döntést, határozott, bátor tetteket követelnek. Legyenek hívők vagy nemhívők!

Az egyházak hivatása mindenekelőtt természetesen a vallási élet szervezése, művelése, de ma már minden egyház, éljen az nyugaton vagy keleten, az egyház érdekeinek megfelelően, elkerülhetetlenül foglalkozik a társadalmi, politikai élet

kérdéseivel, és hordozza ennek nagy felelősségét

Ha kitekintünk a világra, a számos felmerülő közös gond közül hadd emeljem ki a legfontosabbakat: két év telt el a helsinki záróokmány aláírása óta. Ez idő alatt az enyhülés politikája mindenki számára számos hasznos eredményt produkált. Vezető államférfiak találkozásai, Európa és a tengerentúl millióinak bővülő kapcsolatai azt is jelzik, hogy a békéért és az enyhülésért folytatott küzdelem szakadatlanul tovább folyik, s az erőfeszítések nem hiábavalók!

Ugyanakkor számos körülmény utal még arra, hogy léteznek olyan kormányok, kormányfők és erők, akik miközben látványos kampányokban az emberi jogok érvényesítéséért, a vallásszabadságért szállnak síkra keresztényi hivatkozások-

kal, közben a neutron-bomba gyártására és a nukleáris fegyverkezésre, tulajdonképpen az ember elpusztítására készülnek, és lábbal tiporják a széles néptömegek társadalmi szabadságát, egyenlőségét, erőszak alkalmazásával folytatják kizsákmányolásukat. Dühödt antikommunista propagandát folytatnak, de szemet hunynak az újfasiszta cselekmények felett.

Közösek tehát azoknak a hívőknek, keresztényeknek és nemhívőknek törekvései és felelőssége, akik valóban az emberért, a társadalmi haladásért, és igazságosságért akarnak küzdeni!

Tisztelt Zsinati Főtanács!

Tisztelt Püspök úr, Főgondnok úr!

Az eddig bevált úton továbbhaladva, tisztázott elvi alapon és következetesen kívánjuk az állam és az egyházak, ezen belül az állam

és az Unitárius Egyház jó viszonyát továbbfejleszteni!

Ennek keretében kívánjuk, segítjük az együttélés és együttműködés természetes folyamatában felmerülő újabb gondokat, problémákat megoldani, természetesen az Unitárius Egyház vonatkozásában is!

Oszinte bizalommal tekintünk az Unitárius Egyház most újra megválasztott nagy tekintélyű és felelős vezetőinek további tevékenysége elé!

Kívánok Ferencz József püspök úrnak, Bartók Béla főgondnok úrnak, és valamennyi tisztségviselőnek jó erőt, egészséget, munkakedvet, hogy továbbhaladva az együttműködés és közös cselekvés útján, érjenek el újabb sikereket az állam és egyház jó kapcsolata építésében, a haladás és a béke ügyei szolgálatában egész népünk, az emberiség és egyházuk javára!

Dr. Kovács Lajos, az IARF elnöke, kolozsvári unitárius püspök üdvözlő beszéde

Márk 6,30—31.

Főtisztelendő Zsinati Főtanács!

A felolvasott versek tanúsága szerint Márk evangéliuma Jézus nyilvános tanításainak időszakából egy nagyszerű jelenetet őrzött meg. Ebben az egyszerű, de mélyen emberi, megragadó jelenetben világosan jut kifejezésre az a meghitt, bensőséges lelki kapcsolat, amely Jézus és legközelebbi tanítványai között kialakult, és az evangélium hirdetése közben fokozatosan mind erőteljesebbé vált.

A tudósítás szerint a tanítványok, minden bizonnal egy előre megállapított időpontban az ország különböző részeiből összegyülekeztek, hogy Mesterüknek addigi missziói munkájuk eredményéről számot adjanak, és meghitt közösségben, közvetlen munkatársi légkörben elmondjanak neki mindent, amit működé-

beszámoljanak arról, hogy a legutóbbi találkozás óta miképpen irányították és gyakorolták egyházi életüket. Ez a találkozás az itt megjelentek számára áldott, meghitt megpihenést jelent. Közel kétezer esztendő távolából is ebben az áldott lélek- és szeretetközösségben hallani véljük, amint példaadó tanítómesterünk, a názáreti Jézus az itt jelenlevőket szelíden átölelve, simogató melegséggel így szól hozzájuk: „Jertek, csupán ti magatok, és pihenjete meg egy kevéssé.” Ezen a szent napon, amikor a Zsinati Főtanács tagjai teljes egyhangúsággal újabb hat esztendőre megválasztották püspöküket és főgondnokukat, hangzik a Jézus áldott megpihenésre, de a megpihenés után újabb munkára hívó felhívás. Mert a megpihenésnek, az egymással való találkozásnak, az egymás szemébe nézésnek és egyhangú bizalomnyilvánításnak ez a nagyszerű, áldott alkalmá arra való, hogy titeket és mindnyájunkat hivatástudatunkban és az egyházunkhoz való buzgó ragaszkodásunkban megerősítsen. Mindennapi kötelességeink maradéktalan teljesítésére ösztönözzön és örök időszerűséggel az evangéliumi életparancs kötelező voltára eszméltesen.

Az Unitárius Világszövetség és az erdélyi testvéregyház képviseletében tisztelettel, nagyrabecsüléssel és szívem őszinte, meleg szeretetével köszöntöm a Zsinati Főtanács minden egyes egyházi és világi tagját, de elsősorban, mindenekelőtt az újonnan megválasztott püspök és főgondnok testvéreimet, kedves barátaimat. Ez az egyhangú választás elismerő bizonyoságtétel hat esztendő lélekszerint, evangéliumi lelkülettel, hozzáértéssel, bölcsességgel, hithűséggel, odaadással, buzgósággal és eredményesen végzett önfeláldozó szolgálatért. Isten gazdag áldása legyen az ezutáni hat esztendő nemes, öntudatos, lelkes munkáján is.

Ebben az áhítatos, ünnepi órában 120 erdélyi gyülekezet nevében az itt jelenlevők hitbeli meggyőződésének és nemes vallásos öntudatának a szellemében tanúbizonyoságot szeretnék tenni arról, hogy az unitárius egyház több mint négyszáz év hősi küzdelmében magas rendű hivatását lélek szerint teljesítette. A Jézus szellemét magán hordozó és a Dávid Ferenc lángoló lelkületével megszentelt gyülekezeteink minden időben a tiszta, sallagnélküli, érthető és áhítatra készítő evangéliumot hirdették és gyakorolták. Egyházunk egész történelme folyamán az ésszerű hitnek, a lelkiismeret szabadságának, a szüntelen fejlődésnek, az állandóan tökéletesülő magas rendű életnek ápolója, ösztönzője, támogatója volt és az kíván lenni a jövőben is.

Kovács Lajos dr. és Ferencz József dr. püspökök beszélgetnek a Zsinat asszony küldötteivel

(Jakab Mária felvétele)

sük közben láttak, tapasztaltak és cselekedtek. Jézus pedig simogató melegséggel így szólt hozzájuk: „Jertek, csupán ti magatok, és pihenjete meg egy kevéssé.”

Ezen a két napon is az ország különböző részeiből összegyülekeztek a késői Jézus-tanítványok, a Zsinati Főtanács egyházi és világi vezetői és a gyülekezetek képviselői, hogy a számonkérés ünnepi hangulatában

Hiszem, hogy nemes törekvéseinkben továbbra is velünk lesz gondviselő Istenünk, aki mindig megsegített, lehajolt hozzánk és magához emelt, valahányszor tiszta áhitattal és bizakodó reménységgel áldásáért imádkoztunk, és belé vetett feltétlen, diadalmas hitünkről nemes cselekedeteinkkel és példaadásunkkal tanúbizonyságot tettünk. Hiszem, hogy az áldások örök adója megelevenítő, újjáteremtő, megszentelő lelki ételét és italát ezután is árasztani fogja felénk.

Hangzik a mai szent napon, amikor a magyarországi Unitárius Egyház történelmet ír, a jézusi szózat: „Jeretek, csupán ti magatok, és pihenjete meg egy kevéssé.” Ó, legyen nekünk, öntudatos Jézus-tanítványok-

nak a lelki megpihenésnek ez a boldog alkalma áldott; ösztönözzön mindannyiunkat magas rendű életre, Istennek tetsző, áldott tevékenységre.

Adja a jó Isten, hogy a magyarországi testvéregyház vezetői, püspöke és főgondnoka, legyenek továbbra is jó pásztrok; vegyék fel híveik lelki gondjait; tanítsák őket továbbra is Isten tiszteletére és emberszeretetre. Személyesítsék meg önmagukban ezután is az eszményeket hordozó és azokért mindent feláldozni kész jézusi lelkületű embert.

A gondviselő Isten áldása legyen mindannyiunkon!

Dr. Kovács Lajos
püspök

A ZSINAT

Kiemelkedő eseménye egyházi életünknek egy-egy zsinati ülés. Így volt ez az idén is. A szeptember 17–18. napjain tartott zsinati ülések határvet jelentenek egyházunk életében, s kihatnak az elkövetkező hat esztendőre. Érezték ezt a zsinat tagjai is, nagyszámban érkeztek Budapestről és vidékről. A zsinati tagok 78 százaléka már a szombati, megnyitó ülésen is jelen volt. A távolmaradók az őszi mezőgazdasági munkában való részvételük, vagy egészségi okok miatt kérték kimentésüket.

Bartók Béla főgondnokunk megnyitó beszédében többek között utalt arra, hogy nagy öröm számunkra együtt lennünk, s kiemelte a tárgysorozat két pontját: a püspöki jelentést és a választásokat, hangsúlyozván ezeknek nagy fontosságát az elmúlt és az elkövetkező hat esztendőre. Tisztelettel és szeretettel üdvözölte *dr. Kovács Lajos* erdélyi unitárius püspököt, az Unitárius Világszövetség ezidőszerinti elnökét és feleségét. *Dr. Kovács Lajos* püspök hivatalos minőségben volt jelen zsinati ülésünkön, ami külön öröm számunkra, mert a magyarországi és a romániai unitáriusok hivatalos kapcsolatteremtését erősítette megjelenése.

A Zsinat megalakulása, s néhány formai tárgysorozati pontja után a püspöki jelentés előterjesztése következett, melynek néhány fejezetét már közölte az Unitárius Élet előző száma. *Dr. Ferencz József* püspökünk je-

lására, végezetül arra a problémakörre, amely e konkrét formában fogalmazható meg: az egyház a világban. Kiterjedt tehát a püspöki jelentés minden olyan szempontra, amely egyházunkban fontos a téma gazdagsá-

Nagy Sándor kántor, palásttal a vállán megköszöni a Zsinatnak a kitüntetését.

(*dr. Benczédi Ferenc felvétele*)

Zsinat utáni beszélgetés a püspöki irodában. Balról jobbra: dr. Ferencz József püspök, Straub István az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, dr. Kovács Lajos püspök, Bartók Béla főgondnok, dr. Pozsonyi László az Egyházügyi Hivatal professzors főosztályának vezetője.

(*dr. Benczédi Ferenc felvétele*)

lentése kiterjedt az állam és az egyház viszonyára, a lelkésztovábbképzés és lelkészutánpótlás feladataira, nyugdíjasaink helyzetére, a liturgiai reformtörekvésekre, a könyvtár és levéltár s az Unitárius Élet minden napos tennivalóira, a külföldi kapcsolatokra, a hazai testvéregyházakkal és ehhez tartozóan az Ökumenikus Tanáccsal való jó viszonyunkra és annak tovább ápo-

ga miatt ugyan röviden, de mégis kimerítően szólott a részletekről is, hogy tanulságul szolgáljon a Zsinat számára a jövőre nézve.

Az állam és az egyház viszonyával kapcsolatban elmondottakhoz szerénytelenség nélkül fűzhetjük hozzá azt a következtetésünket, hogy *dr. Ferencz József* püspök és *Bartók Béla* főgondnok, továbbá a lelkészkar, úgyszintén kántoraink, gondnokaink, presbitériumaink úgy tudtak az elmúlt hat esztendőben egyházunkban dolgozni, hogy a mindennapi életben szocializmus építő társadalmunkban munkálkodtak, és ezzel megfelelő alapot biztosítottak az egyházi vezetés számára. Csak ilyen alapokról lehet ugyanis felelősséggel vezetni az egyházat; csak népünkért, szocialista társadalmunkért lelkesedő és dolgozó gyülekezeteink közegében élhet egyházunk, érzékenyen reagálva az emberiség nagyfontosságú kérdéseire, különösen a béke ügyére.

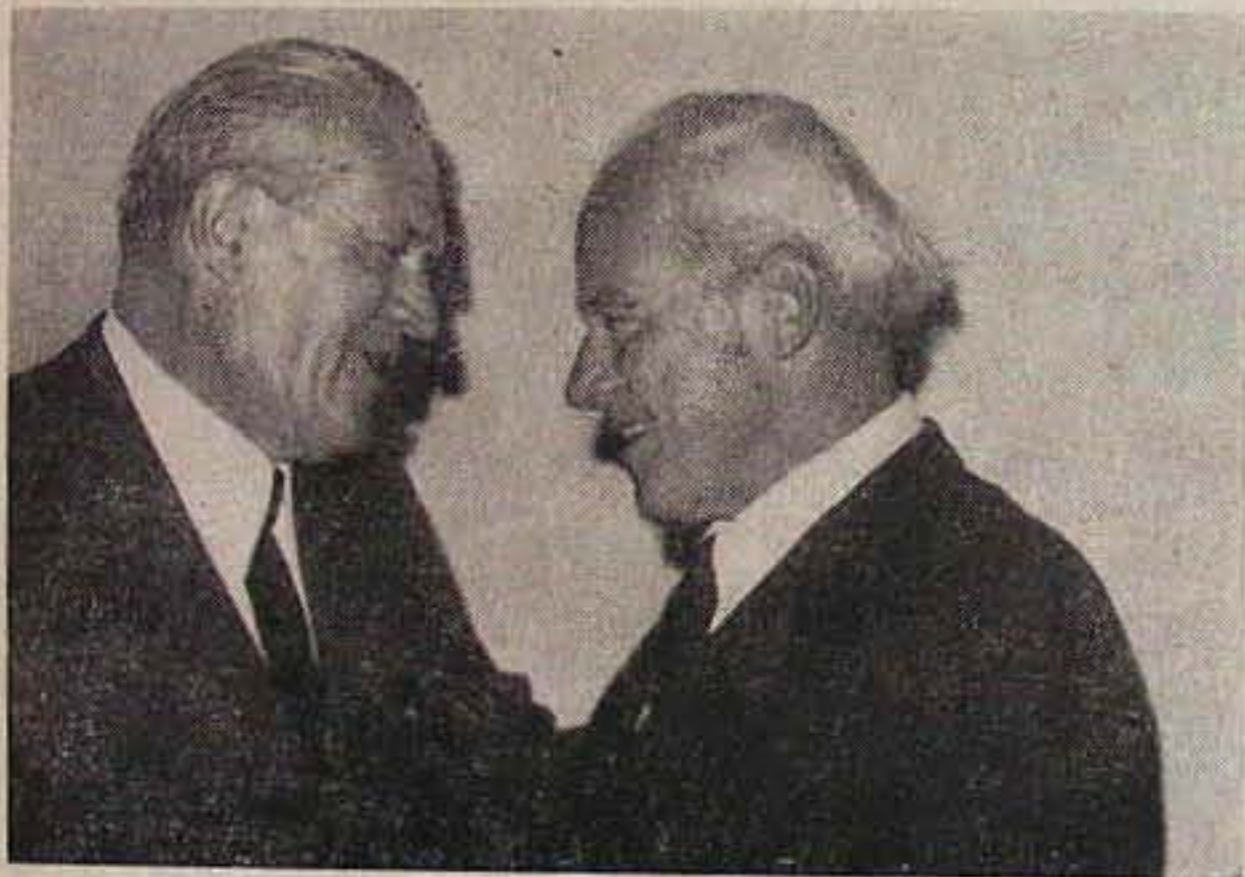
Nyilvánvalónak látszik, hogy ez a munka nagy feladatokat rak az egyházvezetés vállaira, különösen ha figyelembe vesszük, hogy az élet állandóan fejlődik és megújul, tehát nekünk magunknak is meg kell újulnunk, hogy az elkövetkező idők problémáiban helyesen tudjunk eligazodni, s az állam és az egyház közötti jó viszonyt még teljesebbé tudjuk tenni.

A Zsinat tiszteletes címmel és palástviselési joggal ruházta fel *Nagy Sándor* budapesti kántor atyánkfíát, szolgálatának negyvenedik évfordulója alkalmából. Megható volt, midőn Főtisztelendő Püspök úr meleg szeretettel köszöntötte a jubilánst, miután *Bajor János* egyházi főjegyző felolvasta az ide vonatkozó zsinati határozatot, *Husztai János* budapesti lelkész, egyházi közügyigazgató vállaira tette a palástot — szem nem

maradt szárazon. Megilletődötten mondott köszönetet *Nagy Sándor* kántor atyánkfiának a kitüntető tiszteletes címért és a palástviselési jogért. Felidézte gyermek- és ifjúkorát, munkálkodásának éveit, életének keresztjeit, betegségének súlyos hónapjait. Kezébe vette a Bibliát s azokat az igéket olvasta fel, amelyek a helytállásnak értelmét, a megtartatásnak, gondviselésnek, gyógyulásának a reménységét és bizonyosságát teszik nyilvánvalóvá az emberi lélek számára. Bebizonyosodott, hogy *Nagy Sándor* nemcsak a zene és ének nyelvén tudja szépen és művészi fokon kifejezni magát, hanem az élő beszédben is. Szárnyalóan szólott ajkáról a léleknek beszéde. Adjon Isten néki még számos esztendőket családjára és anyaszentegyházunk örömeire.

A Zsinat tárgyalta a Budapesti Unitárius Egyházközség felterjesztését tiszteletbeli gondnokok és presbiterek választásáról és megerősítette tisztükben a tiszteletbeli gondnokká választott *Bartók Béla* főgondnokot és *dr. Mátéffy Géza* egykori gondnokot, tiszteletbeli presbiteri tisztében *dr. R. Filep Aladár*, *Kádár Károly*, *Nagy Géza* és *dr. Útő Endre* atyánkfiáit.

Kegyeletes szavakkal emlékezett meg a Zsinat elhalt egyházi tanácsosainkról. Az utóbbi években a következők távoztak az élők sorából: *dr. Imreh Dénes* tb. főgondnok; *dr. Zsakó Gyula* és *dr. Simándi Tamás* ny. bírák; *Buzogány Kálmán* és *Győrfi István* lelkészek; *dr. Menyhárt Dénes*, *Palatka József*, *Bakos Zsigmond* gondnokok; *T. Borbély Pál* kántor; *dr. R. Filep Ferenc*, *dr. Szentpáli Kálmán*, *Szöke Gyula*, *dr. Gálffy Zoltán*, *dr. Szabó István*, *Pálffy Lajos*, *Szokolayné Tompa Márta*, *dr. Koncz János*, *Mikó István* egyházi tanácsosok, ill. főtanácsai képviselők. Az emlékezés idején felkeltett gondolataink megidéztek példaadó életüket, önzetlen szolgálatukat egyházunkért. Nyugodjanak békében!

Bartók Béla főgondnok Hetényi Sándor hódmezővásárhelyi gondnokkal beszélget

(Jakab Mária felvétele)

A Zsinat meghallgatta az Egyházi Képviselő Tanács jelentését *Bencze Márton* előadó előterjesztésében, különösen az elmúlt esztendőben végzett nagyarányú épületfelújítási-renoválási munkálatokról. Majdnem mindenik gyülekezetben végeztek kisebb-nagyobb javításokat, hogy csak néhányat említsünk: befejeződött a kocsordi papi lakás építése, helyreállították a füzesgyarmati parókia épületét, renoválták kívül-belül a pestlőrinci templomot, gyülekezeti termet, a debreceni lelkészi lakást, templomot és az egész épületkomplexum utcai frontját. Ez utóbbihoz Debrecen Városi Tanácsa jelentős pénzügyi támogatást adott. Renoválták a Budapest IX. Högyes utcai templomot és a hozzátartozó részeket, a Budapest V. Nagy Ignác utcai templomtetőt, a gyülekezeti termet, a hivatali helyiségeket. Itt arra készülnek, hogy Dávid Ferenc halálának 400-ik évfordulójára, 1979-re helyreállítsák a templombelsőt. Külön örömmel töltötte el a Zsinat tagjait a hódmezővásárhelyi gyülekezet megújuló élete és az a munka, melyet a papi és a kántori lakás, a gyülekezeti terem és a templom helyreállítása körül elkezdték, ill. eddig végeztek.

A Zsinatnak kiemelkedő mozzanata volt az esedékes választások megejtése, melyről lapunk előző számában már röviden hírt adtunk. Az eredmény ebből a közből mindannyiunk számára nyilvánvalóvá vált, de úgy érezzük, hogy mégis szükségesnek látszik itt idéznünk *dr. Jakab Jenő* atyánkfiának, a szavazatszedő bizottság elnökének jegyzőkönyvbe rögzített jelentését: Valamennyi szavazat a szavazólapon felvett jelöltre esett, tehát az egyhangú szavazás egyben abszolút többséget is jelent...! Más szavakkal: a Zsinat tagjai egyhangúan bizalmat szavaztak a megválasztott tisztségviselőknek: *dr. Ferencz József* püspök és *Bartók Béla* főgondnok, valamint munkatársai közösségének. Unitárius közvéleményünket örömmel s egyben megnyugvással tölti el a választásnak ez a kimenetele. Reménységgel tekint a jövőbe, mert bizik egyházi vezetőiben.

Az istentisztelet ünnepi szónoka ez alkalommal Szász János lelkész volt, ki az Ap. Csel. 17. 22—26. versei alapján szólt a népes templomi gyülekezethez. Beszédét lapunk jelen számában olvashatjuk.

A választások eredményének kihirdetése előtt megjelent Zsinatunkon *Straub István*, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, *dr. Pozsonyi László* főosztályvezető kíséretében. Elnökhelyettes úr felszólalt az ülésen. Felszólalását teljes terjedelemben közöljük lapunk jelen számában.

A választások eredményének kihirdetése után *dr. Vernes Gyula* korelnök, aki a választások alatt vezette a zsinati ülést, üdvözölte elsőnek *dr. Ferencz József* püspököt és *Bartók Béla* főgondnokot, valamint munkatársaikat, újráválasztásuk alkalmából. *Bajor János* egyházi főjegyző a gyülekezetek nevében mondott meleg, közvetlen üdvözlő szavakat. Ezt követően *dr. Kovács Lajos* erdélyi püspök, az IARF elnöke mondott üdvözlő beszédet, melyet lapunk jelen számában olvashatunk.

A Zsinat befejezése után mintegy száz terítékes közebéden vettek részt a zsinati tagok és vendégeik, a budapesti egyházközség asszonyainak jóvoltából.

Az Egyházi Képviselő Tanács az újráválasztott *dr. Ferencz József* püspök, *Bartók Béla* főgondnok és vendégünk, *dr. Kovács Lajos* püspök tiszteletére fogadást adott november 27-én délután 6 órai kezdettel, az egyházközség gyülekezeti termében.

A fogadáson az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőjében megjelent *Miklós Imre* elnök, *Straub István* elnökhelyettes és *dr. Pozsonyi László* főosztályvezető. Az Országos Béketanács részéről *dr. Réczei László* al-elnök. A Református Egyházat *dr. Bartha Tibor* püspök, a Zsinat és az Ökumenikus Tanács elnöke, *dr. Bakos Lajos* püspök, *dr. Finta István* püspökhelyettes és *dr. Esze Tamás* főgondnok képviselték. Az Evangélikus Egyház képviselőjében *dr. Káldy Zoltán* püspök-elnök, *dr. Ottlyk Ernő* püspök és *dr. Fekete Zoltán* egyetemes felügyelő volt jelen. A Római Katolikus Egyház részéről *dr. Kacziba József* püspök, *dr. Várkonyi Imre* prépost kanonok, az Actio Catolica igazgatója és *Biró Imre* kanonok-plébános jelent meg. A katolikus püspöki kar több tagja, másirányú elfoglaltsága miatt kimentette magát. A Szabadegyházak Tanácsa képviselőjében *Hecker Frigyes* metodista szuperintendens volt jelen. A görög-keleti egyházakat *dr. Vujisich Dusan* szerb püspöki vikárius, *Mészáros Tivadar* román püspöki vikárius, a Magyar Ortodox Egyházat *dr. Berki Feriz* esperes képviselték. Jelen voltak továbbá a budapesti református, evangélikus, katolikus Teológiák dékánjai s több professzora. Az Izraelita Hitfelekezet képviselői egyházi ünnepük miatt nem jöhettek el.

A püspöki és az EKT-jelentés kapcsán két hozzászólás hangzott el. *Pethő István* ny. püspöki helynök a gyülekezetépítés fontosságát hangsúlyozta — az istentiszteletek, a gyülekezeti összejövetelek, a bibliaórák fokozott felhasználásával; *Szász János* lelkész szekularizált világunk és egyházi munkánk közötti összefüggésekről, pozitív és negatív hatásairól szólt, abban a reményben, hogy az unitarizmus képes lesz korszerű mondanivalóval szolgálni népünk, hiveink és az egész emberiség ügyét. A felszólalásokra *dr. Ferencz József* püspök adott választ.

Szólnunk kell arról, hogy a zsinati ülés alkalmából *R. Filep Imréné* főtisztelendő asszony a budapesti egyházközösségnek adományozta néhai férje palástját, hogy azt *Nagy Sándor* tiszteletes címmel és palástviselési joggal felruházott kántor használhassa. Megindító gesztus volt, fogadja őszinte köszönetünket.

A Zsinaton az újraválasztottaknak nem kellett újból esküt tenni. Esküt tettek viszont az új tisztségviselők és az új egyházi tanácsosok.

Dr. Kálnoki Kiss Géza egyházi tanácsos atyánkfia a Zsinat befejezése előtt köszönte meg az Elnökségnek és munkatársainak az ülés előkészítését és levezetését.

Nem szóltunk még arról, s ezt tudatosan tettük, hogy a választások után elhangzott üdvözlő beszédekre *dr. Ferencz József* püspök és *Bartók Béla* főgondnok miként válaszoltak. Természetesen megköszönték azokat a tartalmas, emelkedett és az alkalomhoz, a helyhez méltó üdvözlő beszédeket, amelyek elhangzottak. Válaszuk rövid volt, mentes az ígéretektől, és ez így volt helyénvaló. Annál is inkább, mert amit röviden elmondtak, az benne van az elmúlt hat esztendőben, az eltelt ciklus éveiben, a jól végzett munka és az őszinte igyekezet formájában. Ez az, amiből kicseng a jövő ígérete!

Bencze Márton

A BELGRÁDI KONFERENCIA

Lapunk nyomdába kerülése idején csak a belgrádi konferencia megnyitásáról és a szakbizottságok munkájának megindulásáról adott hírt a napi sajtó.

A békeépítés útján Helsinki jó elindulását követve várakozással figyeljük a Belgrádban elhangzott megnyilatkozásokat.

A belgrádi konferenciával kapcsolatosan a magyarországi egyházak Ökumenikus Tanácsának Elnöksége nyilatkozatot adott ki szept. 27-én tartott üléséből. A nyilatkozatban foglaltakkal egyetértünk, és azt az alábbiakban közöljük.

AZ ÖKUMENIKUS TANÁCS NYILATKOZATA:

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa és tagegyházai kezdettől fogva figyelemmel kísérték az európai biztonság megszilárdításáért, továbbá az együttműködés elmélyítéséért végzett fáradozásokat és a népek, valamint minden jóakarató ember közös érdekének tekintették azok sikeres előrehaladását.

Az aláírás óta eltelt idő alatt beigazolódott, hogy a megállapodások megvalósítása a részt vevő országok népeinek a javát szolgálja és egyben hatékony hozzájárulást jelent a világ békéjéhez. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a záróokmány megvalósításának történelmi perspektívájú folyamata lépésről lépésre, töretlenül haladjon előre.

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa nevében kifejezés-

re jutattjuk azt az őszinte kívánságunkat, hogy az aláíró államok képviselőinek belgrádi tanácskozása e folyamat munkálásának eredményes alkalma legyen: segítse elő az enyhülés erősödését, találjon új lehetőségeket az együttműködésre, teremtsen alapot és módot a Helsinki szellemében végzett közös erőfeszítések folyamatosságának a biztosítására.

Az összegezésnek és a továbbhaladás lehetőségeinek a keresése idején sajnálatosnak tartunk minden olyan szemléletet, amely a helsinki megállapodások lebecsüléséből ered és figyelmen kívül hagyja vagy nem megfelelően értékeli az eddigi eredményeket... Nem tekintjük előrevivőnek az emberi jogok tiszteletben tartása alapelveinek a záróokmány összefüggéséből kiragadott és szelektív irányzatú kezelését. Az emberi jogok megvalósulása minden hívének világosan kell látnia az enyhülés jelentőségét, hiszen az összes emberi jogok minden ember számára csak békében és biztonságban valósíthatók meg.

Európának és a világnak szüksége van arra, hogy a népek biztonságban éljenek, az együttműködés elmélyüljön, a politikai enyhülés megerősödjék és a katonai enyhüléshez: a fegyverkezési verseny megállításához, hatékony leszereléshez vezessen. Különösen is jelentős, hogy a harmincöt aláíró állam lépései kihatnak a föld minden részére és jelentősen elősegíthetik a fejlődő országok népeinek javát. Min-

den felelős tényezőnek és jóakarató embernek erkölcsi kötelessége, hogy ezt a folyamatot elősegítse és az enyhüléshez szükséges nemzetközi légkör megteremtéséhez hozzájáruljon. Ezt tekintjük az egyházak és a keresztény emberek elsődleges feladatának is, amelynek munkálása erkölcsi normáikból következő sürgető parancs.

Az európai kormányok tárgyalásainak e jelentős időszakában imádkozunk azért, hogy áldás és eredmény kísérje a biztonság, az együttműködés növekedéséért végzett erőfeszítéseket. Hálával emlékezünk meg a kormányok és felelős államférfiaknak, elsőrenden is hazánk kormányzatának a helsinki záróokmány megvalósításáért kifejtett tevékenységéről. Továbbra is készségesen veszünk részt a magyar társadalomnak és a nemzetközi szervezeteknek békét, együttműködést és szolidaritást építő akcióiban. Magunkévá tesszük és támogatjuk a nemzetközi szervezeteknek minden olyan törekvését, amellyel Helsinki szellemének érvényesülését, a kedvező nemzetközi légkör kialakítását munkálják.

Egyházaink gyülekezeteit kérjük és hívjuk, kísérjék figyelemmel a belgrádi tanácskozásokat. Osztózzanak az imádság szolgálatában, és legyenek cselekvésre készek, megemlékezve a bibliai tanításról: „Az igazság gyümölcsét pedig békeségben vetik el azoknak, akik békeségre törekednek” (Jak 3, 18. vers).

„Mindenkivel testvérek vagyunk”

Dr. Billy Graham amerikai evangélizátor látogatása

A Szabadegyházak Tanácsa, *Palotay Sándor* elnök meghívására *dr. Billy Graham* amerikai egyházi személyiség szeptember 3–10. között látogatást tett hazánkban. Ez az első alkalom, hogy *dr. Graham* szocialista országba látogatott. Magyarországi tartózkodása a nyugati sajtóban is nagy érdeklődést váltott ki.

Hazánk és társadalmunk képviselői közül fogadta *dr. Grahamot* *Miklós Imre* államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és *Aczél György*, a Minisztertanács elnökhelyettese. Ittléte alatt a budapesti ame-

rikai nagykövet rezidenciáján fogadást adott tiszteletére. Elutazása előtt sajtófogadást is tartott. Látogatása alkalmával budapesti és vidéki baptista gyülekezetekben prédikált tolmácsolás mellett.

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa szeptember 7-én a református zsinati székházban a hazai egyházak vezetőinek jelenlétében fogadta *dr. Billy Grahamot*, akit *D. dr. Bartha Tibor*, a Tanács elnöke mutatott be a megjelenteknek. Ezt követően *dr. Bartha* püspök széles körű áttekintést adott a hazai protestáns egyházaknak a XVI. század óta kialakult,

változásokban gazdag, s ma a diakóniai teológiai tanítás útján járó életéről és munkásságáról. E tartalmas köszöntőre dr. Bartha püspök kérésére válaszolt dr. Graham, és elmondotta, hogy szegénysorsú farmer-családból származott, gyermekként a presbiteriánus egyház kereteiben nevelkedett, majd a baptista egyháznak lett a tagja. Ma már azonban főként az evangéliumi misszió szolgálatában áll, és ennek szenteli munkásságát.

Dr. B. Graham beszédét a Békehírnökben megjelent szöveg alapján közöljük a következőkben.

Hosszú idő óta reménykedtem és vágytam arra, hogy önnel találkozzam és önt megismerjem, püspök úr. Úgy tekintek önre, mint tudós teológusra, mint keresztyén tudósra és mint keresztyén testvéremre. Ön most kiváló példáját mutatta annak, hogy az evangélizációt hogy kell végezni. Most a hallgatók között voltam, figyeltem; mélységesen megihatott az, amit ön mondott. Soha nem fogom elfelejteni. Nemcsak azokat a szavakat, amelyeket a leírt szövegben olvashatok és amelyeket újból és újból tanulmányozni fogok, hanem különösképpen azt a lelkiületet, amelyet ön most bemutatott. Nem fogom elfelejteni azt a mélységes meggyőződést, amely az ön előadásából most kisugárzott.

Miután Mott John átadta életét, hogy a világ evangélizációjára szentelje magát, a 19. század végén fiatalok ezrei szentelték oda magukat. Akiket előzőleg a felekezetek elválasztottak, különböző felekezetekhez tartozó férfiak és nők döntöttek Isten mellett, és egyesültek abban, hogy a világ Urának szentelik életüket. Ez az egységérzés olyan erős volt, hogy 1910-ben megtartották az Edinburghi Konferenciát. Ez volt az ökumenikus mozgalom kezdete. Tudjuk, hogyan ágazódott ez szét különböző irányokba. Létrejött a Nemzetközi Missziói Tanács, a Hit és Egyházszervezet, az Egyház és Társadalom. De mindezen mozgalmak mögött ott volt a vágy, hogy Krisztus mellett evangélizáljanak. Misszió és egység összetartozó része volt ezeknek a mozgalmaknak. 1948-ban Amszterdamban ott voltam megfigyelőként. Ma is égő és élő kijelentés az, amit az EVT az evangélizációról mondott.

Az egységre való törekvés lett a fő gondolat. Úgy tűnik előttem, ez a mi feladatunk is, amit Jézus Krisztus mondott: a misszió és az evangélizáció.

Sok olyan egyház, amely 1910-ben részt vett Edinburghban, nem volt jelen 1948-ban Amszterdamban. Két irányzat volt. Az egyik az egységet hangsúlyozta és elhanyagolta a missziót, a másik a missziót hangsúlyozta és elhanyagolta az egységet. Ezt a kettőt együtt kell tartani.

Nekünk, baptistáknak eltérő a véleményünk az ökumenikus mozgalomról, de van egy pont, ahol nincse-

nek eltérések, amelyben egyek vagyunk, és ez az evangélizáció és az ima. Az egységnek a szervezetsége nem minden baptistát ragad meg egyaránt, de ha arról van szó, hogy szervezzünk evangélizációt és missziót, akkor minden baptista egyetért. Ha arról van szó, hogy társadalmi felelősségünk legyen és imádkozzunk együtt ezért, akkor mindenkivel testvérek vagyunk.

Az állam és az egyház szétválasztása régen megtörtént, 1944-ben Önöknél is ez történt. Többé nincs államegyház, önöknél sincs. Persze, az emberek azt kérdezik, hogy akkor honnan jönnek a tagok? Ez azt jelenti, hogy evangélizálni kell, meg kell nyerni azokat, akik nem ismerik Krisztust. Nemcsak szavakkal — cselekedetekkel, jelenlétünkkel, humanitásunkkal. Miután az állam és az egyház szétválasztásának nagy hagyománya van Amerikában, a mi egyházaink arra a meggyőződésre jutottak, hogy a keresztyén bizonyosságtétel feladata nem az államé, hanem az egyházné. Minden egyháznak feladata, hogy evangélizáljon és szerepe legyen az evangélizációban.

Nagyon szegény és alázatos formában az amerikai evangélizátorok nyomában járok. Mi tanulhatunk egymástól. Magyarországon máris sokat tanultam. A diakóniának az az értelmezése, amelyet önök adnak (és amely ugyan más, mint amit eddig én értettem) — s mindaz, ami a diakónia ilyen értelmezésével jár, nagyon fontos lett számomra. De remélem, hogy az a tradíció, ahonnan én jövök, segíthet önöknek is.

Kész vagyok elfogadni a kihívást, amelyet ön mutatott nekem, kedves püspök úr. Egy nagyon is nagy igen-nel. Elfogadom a kihívást, hogy részt vegyek az embernek az emberrel való megbékéltetésében, mind az egyházban, mind az egyházon kívül. Önök új társadalmi rendszerben élnek és dolgoznak, amely nem azonos azzal, amelyben én élek, én azt hiszem, megértettem ezt.

Amióta idejöttem, nemegyszer térdre borultam szobámban és hálát adtam azért, mert úgy éreztem, hogy ebben az országban újtestamentumi egyházi életet találtam. Talán nem elég ideig voltam még itt, de ezek az én első benyomásaim. Szeretném önökkel is megosztani a Jézus Krisztus szeretetét és amennyiben valamiben szolgálatomat felajánlhatom, amely önöknek hasznukra válnék, és azoknak is, akiknek a tradíciója messzeesik a baptista egyháztól, azoknak is és önöknek is kézfogásomat és szívemet ajánlom, annak ellenére, hogy tudom: képességem nem azonos az önök tudományosságával.

Az unitárius egyház képviselőjében püspökünk részt vett az Ökumenikus Tanács említett ülésén és az amerikai nagykövetség fogadásán.

Lefebvre legutóbbi papszentelésének visszhangja

Mint már jelentettük, Lefebvre érsek, a pápa nyomatékos figyelmeztetése ellenére a svájci Econe-ban pappá szentelte szemináriumának végzős növendékeit. A felfüggesztett érsek eme újabb lépéséről az Econe-i esemény megtörténte után a Szentatyának már nem volt szava. Közvetetten azonban mégis utalt arra, hogy mit jelentett az egyházfegyelem durva megsértése. Lefebvre provokációjának napján a Szent Péter bazilikában tartott ünnepi szentmisében a pápa idézte a

régi keresztyén mondást: Ubi Petrus, ibi Ecclesia. (Ahol Péter, ott az Egyház.)

Rahner szerint Lefebvre érsek alig kerülheti el a kiközösítést. „Lefebvre a pápa legkifejezettebb és többször megismételt szigorú tilalma ellenére cselekedett. A Szentatya türelme most már nem tarthat tovább” — mondotta rádiónyilatkozatában a híres német teológus. De hangsúlyozta azt is, hogy a skizma veszélyét nem tartja reálisnak.

Hans Küng viszont ezt a veszélyt szinte valószínűnek látja. A tübingeni teológus nyilatkozatában arról beszélt, hogy Lefebvre lépése előidézheti a rég fenyegető skizmát, aminek azonban nem lesz nagy horderejű jelentősége, hisz a tradicionalista mozgalomnak a katolikusok között nincsenek számottevő hívei. Küng a továbbiakban annak a véleményének adott kifejezést, hogy a Szentatya a Lefebvre-ügyben talán nem tanúsított eléggé nagyvonalú magatartást.

Száz éve született Kelemen Lajos

Epizódok a nagy tudós életéből

Száz esztendeje Marosvásárhelyen született Kelemen Lajos unitárius főgimnáziumi tanár, történész, múzeumi és levéltári főigazgató, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. Nagyságát, széles körű történelmi, művészettörténelmi, levéltári, helytörténelmi ismereteinek tárházát csak 86 éves korában, 1963-ban Kolozsvárott bekövetkezett halála után kezdték igazán értékelni, amikor az adatok tömkelegét fejében tartó, minden érdeklődőn segíteni akaró nagy erdélyi ember eltávozott az élők világából.

Munkásságáról többen megemlékeztek, a nagyok közül Entz Géza, Jancsó Elemér, Mikó Imre, Szabó T. Attila. Dénes Zsófia „Úgy, ahogy volt” című könyvében említi Kelemen Lajossal való megismerkedését, és méltatja emberi érdemeit. Entz Géza a „Művészettörténelmi Éresítőben” úgy emlegeti, mint „a talán utolsó nagy magyar polihisztort.”

Gazdag életéből talán sokak által kevésbé ismert epizódokat szeretnék feleleveníteni.

Szabó T. Attila „A marosvásárhelyi sorok és marosvásárhelyi glosszák” című, *Farczádi* Elekkel közösen írt művében emlékezik meg Kelemen Lajosról. Megemlíti ugyanis, hogy Farczádi 1956-ban a Bólyai Dokumentációs Könyvtár egyik hártakódexében rövid magyar nyelvű szövegre bukkantak, amelyről a szakértők megállapították, hogy az a XV. század első negyedéből származó egyik régi magyar nyelvemlékünk. Amikor e nyelvemlék fényképmásolatát megmutatták Kelemen Lajosnak, azt a meglepő közlést tette, hogy ezt a szöveget ő már több mint hat évtizede ismeri. Amikor ugyanis 1894 táján Marosvásárhelyt a ref. kollégiumban utolsó diákéveit taposta, a kollégiumi nagy könyvtár akkori könyvtárosa, *Koncz József* megmutatta kedvelt tanítványának a hártakódexet, amelyben Kelemen Lajos reábukkant a fentemlített magyar szövegre. *Koncz József* azonban nem tulajdonított a szövegnek nagyobb fontosságot.

Kevesek által ismert, hogy Kelemen Lajos *Móricz Zsigmond* „Erdély” című három kötetes művéhez kortörténelmi szempontból alapos segítséget nyújtott. Talán viszonzásul szerepel *Móricz* „Erdély” című trilógiájának harmadik kötetében egy magas, sovány, agárforma, sápadtarcú *Kelemen deák*, akinek „olyan feje volt, hogy abban minden megmaradt, és semmi össze nem zilálódott.” *Láng Gusztáv* a romániai „Utunk” című folyóirat „Ismerelen arckép” című írásában említi ezt, hogy bár „*Móricz Háromszékbe, Gelencére teszi Bethlen Gábor bizalmas deákjának bölcsőhelyét, nehéz lemondani arról a gondolatról, hogy a nagy író Kelemen Lajos múltismeretének és legendás memóriájának állított titkos emléket. Annak a Kelemen Lajosnak, aki ... Erdély múltja iránti szerelmével és ismeretével az író hűséges és szerény segítőtársa volt, éppúgy kalauzolva Móriczot a XVII. századi Erdély családtörténetének, politikai eseményeinek tekervényein, mint a regénybeli Kelemen deák a maga fejedelmét titkos és szívbeli terveinek mappáján.*”

Az unitárius Kelemen Lajos — *Jakab Elek* mellett — lelkes kutatója volt *Dávid Ferenc* egyházalapító püspökünk munkásságának és életének. Két írásában emlékezik meg *Dávid Ferenc*ről: „Unitarizmusunk születésnapja” és „Mi történhetett *Dávid Ferenc* leveleivel és irataival?” Összekutatta a számbajöhető kolozsvári

könyvtárakat és kéziratárakat, de sajnos kevés eredménnyel. Barátjának *Veress Endrének* így ír erről: „*Dávid Ferenc*ről az a hagyomány, hogy iratait elfogatásakor elvették és elpusztították, s ez a hagyomány a piaci nagytemplomban volt könyvtár 1603-ban jezsuita kézre került unitárius könyveiről is.”

Kevesen tudják, hogy *Balázs Ferenc* volt mézskői unitárius lelkész a kolozsvári Unitárius Teológián Kelemen Lajostól kapott ösztönzést arra, hogy későbbi egyházközössége régi iratanyagát átböngéssze. Kelemen Lajos nem volt a sors kegyeltje. Feleségét, leányát idő előtt eltemette. Sokat fázott, nélkülözött. Idejének nagy részét mások részére végzett kutatásokkal töltötte el. *Dénes Zsófiának*, kolozsvári tartózkodásakor így panaszkodott: „Néha elfog a csüggedés. Elfog bizony, és akkor feketén látok mindent. Hanem ezt nem tűröm sokáig.” Felállt, és azt mondta: „Jöjjön velem, megmutatom, olyankor hová megyek”, és elvezette egy olyan ablakhoz, ahonnan a havasok fehérségét lehetett

Kelemen Lajos

láttni. „Ránézek sokáig arra a fehérségre, csillogásra és magányosságra, ami ott van a magasban és örök. Amennyiben örök lehet valami a földön. És megnyugszom.”

Az utolsó látogatási napok egyikén kivitte *Dénes Zsófiát* a Házsongárdi temetőbe, és sokáig beszélt neki, a sírok előtt, különös erdélyi emberekről. Ott mondta neki azt is, hogy a Házsongárdi temető nem temető, hanem Pantheon.

Előbb éveken át a Kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémiai felügyelő gondnoka, 1960—1963 közt az egyház főgondnoka.

Ott pihen az ő fáradt porhüvelyé is már Erdély egyszerű és nagy embereinek, minden nemzetiséget befogadó Pantheonjában, a Házsongárdi temetőben. Munkás életének emléke tanítványainak és tisztelőinek szívében él.

Dr. Kálnoki Kis Géza

175 éves a Magyar Nemzeti Múzeum

Az ország tudományossága megemlékezett a Nemzeti Múzeum alapításának 175. évfordulójáról, és méltatta az alapítók érdemeit.

A megalapítás óta érdemes munkát végzett Magyar Nemzeti Múzeum folyamatos munkájában hosz-

szú időn át részt vett egy unitárius tudós is, dr. *Supka Géza* is. Egyetemi tanulmányainak elvégzése után a régészeti osztályra került, és ott dolgozott az 1904—1921 közötti években. Baloldali magatartása miatt ekkor kikerült a Múzeum kö-

telékéből. A felszabadulás után 1945-ben elsőként ő töltötte be a Nemzeti Múzeum elnöki tisztét, és indította el a nagymúltú intézményt az új korszak feladatainak felismerése felé.

I.

Megemlékezés Gelei József professzorról

Május 23-án volt 25 éve, hogy elhunyt dr. Gelei József professzor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a világhírű unitárius tudós. Gelei József 1885. augusztus 25-én született Árkoson, szülei egyszerű székely földművesek voltak. Gimnáziumi tanulmányait a kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban végezte, majd a kolozsvári egyetem hallgatója lett, ahol tanári, majd a nemzetközi tekintélynek örvendő zseniális tudós, Apáthy István irányítása mellett bölcsészdoktori diplomát is szerzett.

A kolozsvári egyetem állattani tanszéke mellett már húsz éves korában gyakornok lett, később pedig tanársegéd, majd 1912–1919 között mint központba berendelt tanár működött. 1914-ben az „Összehasonlító sejttan” c. tárgykörből a kolozsvári egyetemen magántanári képesítést nyert. 1919–1924 között a kolozsvári Unitárius Főgimnázium tanára és az Erdélyi Múzeum Egylet öre volt.

Apáthy István halála után 1924-ben a szegedi egyetem általános állattani és összehasonlító bonctani tanszékére nevezték ki professzornak, miután már 1923-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett.

1929–1932 között a Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának alelnöke volt. 1938-ban az Akadémia rendes tagjává választotta. Több ízben elnyerte a dékáni tisztséget, sőt rektorra is kinevezték. Az ő rektorsága idején választotta a szegedi egyetem dr. John Lathrop amerikai unitárius lelkészt, az IARF elnökét, aki magyarbarát érzelmeiről volt közismert, díszdoktorra.

Gelei professzor 1941–1945 között a Magyar Unitárius Egyház főgondnoki tisztét is betöltötte. Számos

gyülekezetben tartott előadást és támogatta a fiatalabb lelkésznevezdek egyházi munkáinak a megjelenését. Ő irt előszót az Unitárius Egyházi Törvények 1942-ben Ferencz József és Erdő János által sajtó alá rendezett kiadásához.

1940-ben Gelei József Kolozsvárra tért vissza, ahol 1945-ig az általános biológia és az általános állat-

dr. Gelei József

tan tanszékét vezette. 1945-ben újra Szegedre nevezték ki, ahol az orvostudományi karon az általános biológia tanszékének vezetését bízták rá. Ő kezdeményezte a felszabadulás után újjászervezett orvostudományunkban az általános biológiának önálló tárgyként való beillesztését.

Gelei professzor tudományos munkásságának központjában a protisztológia állott, az a tudomány, amely az egysejtű élőlényekkel foglalkozik. Ezen kívül örökléstannal, általános biológiával, általános állattannal is foglalkozott. Több mint 100 tanulmánya, számos önálló munkája nemcsak a magyar, hanem az egyetemes zoológia maradandó értékei közé tartozik. A szélesebb magyar olvasóközönség a „magyar Brehm” 2. kiadásából ismerte a nevét, amelyben ő írta, ill. szerkesztette az egysejtű állatokról szóló kötetet. Mint az újjászervezett Tudományos Akadémia tagja, élénk részt vett a hazai biológiai kutatás újjászervezésében. Utolsó megnyilatkozásainak egyikében, 1951. december 10-én az akadémia ülésén a tudósképzés ügyével foglalkozva kijelentette, hogy az aspirantúra megszervezésével „Népköztársaságunk a legfontosabb lépést tette meg a tudomány művelésének fokozása érdekében”.

Említettük, hogy aktív részt vett az unitárius egyház életében. „Mint maga is a dolgozó nép gyermeke, kezdeményezője és megvalósítója volt többek közt annak a mozgalomnak, amely egyháztársadalmunk megújulását a népből sarjadó fiatal tehetségek fokozott támogatásával igyekezett lehetővé tenni” — írja róla nekrológiában Nyiredi Géza.

A nagy magyar tudós halálának évfordulója alkalmából a Magyar Orvostörténelmi Társulat Általános Tudománytörténelmi Szakosztálya előadásban méltatta emlékét. A megemlékezést dr. Lukács Dezső, Gelei professzor egykori tanítványa tartotta, aki egy ideig Gelei Gábornak — a professzor korán elhunyt fiának — volt utóda az egri főiskolán.

Dr. Kádár Zoltán

A református egyház új püspökei

Lapunk múlt számában már hírt adtunk Ráski Sándor miskolci püspök váratlan, tragikus elhunytáról. A megüresedett örhelyet a Tiszán-inneni Református Egyházkerület teljes egyhangúsággal dr. Kürti László debreceni teológiai professzonnal, a holland református élet jó ismerőjével töltötte be, aki éveken át a debreceni kollégium főigazgatói feladatait is ellátta.

Beiktatására ünnepélyes keretek között október 19-én Miskolcon került sor, melyen egyházunkat dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész képviselték. Dr. Kürti László püspököt új munkakörében szeretettel köszöntjük, és munkájára Isten áldását kérjük.

Szamosközi István, a Dunamelléki Református Egyházkerület csaknem két évtizeden át szolgált püspöke, betegsége miatt nyugalomba helyezését kérte, amit egyházkerülete nagy sajnálattal teljesített. Szamosközi Ist-

ván püspökben egyházunk jó barátját és egyháza hűséges szolgálattelvőjét tiszteljük. Kívánjuk, hogy a nyugalomban töltendő időket még hosszú éveken át élvezhesse egyháza, családja és mindnyájunk örömeire.

Szamosközi István püspöknek a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az állam és a református egyház közötti jó viszony megteremtésében, fejlesztésében, valamint a nemzetközi és a hazai békemozgalmokban kifejtett tevékenysége elismeréseként, nyugállományba vonulása alkalmából a Magyar Népköztársaság babérkoszorúval ékesített Zászlórendje kitüntetését adományozta. A kitüntetés az Országházban dr. Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke adta át.

A dunamelléki egyházkerület a megüresedett püspöki tisztre teljes egyhangúsággal dr. Tóth Károlyt, a zsinati iroda fősztályvezetőjét, a

KBK főtítkárát, a Református Világszövetség alelnökét választotta meg. Dr. Tóth Károlyban a nemzetközi egyházi élet ismert, kiváló személyisége jutott új, felelősségteljes feladathoz, melyet minden bizonynyal egyháza javára fog betölteni.

Beiktatására ünnepélyes keretek között okt. 31-én került sor, a budapesti Kálvin téri templomban, mely egyidejűleg lelkipásztorává is megválasztotta. A beiktató ünnepségeken egyházunkat dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok képviselték. A beiktatott új püspöknek erőt, egészséget kívánunk új munkaköre betöltéséhez. Reméljük, hogy ápolni fogja egyházaink során Budapesten már több mint egy évszázada kialakult testvéri kapcsolatot.

Mindkét beiktatón részt vettek a testvéregyházak és az Állami Egyházügyi Hivatal magasrangú képviselői.

Még egyszer a Bartók-levelekről

A Kritika c. szemle 1977. febr.-i számában „Bartók Béla levelei Szirmai Károlyhoz” címen Benkő Ákos-Szirmai aláírással közlemény jelent meg.

Az említett két szerző azt állítja, hogy „Betűhív másolat alapján, a legszükségesebb jegyzetekkel közöljük a Szirmai Károlyhoz (1890–1972), a jugoszláviai magyar irodalom, főleg elbeszélőként ismert jelentős alakjához írott Bartók-levelek csonkítatlan szövegét”.

E cikkekre felfigyelt Bartók Béla főgondnokunk, aki a szerkesztőséghez írott és a Kritika egyik későbbi számában közölt alábbi írásában rámutat arra, hogy édesapja Szirmai Károlyval nem levelezett és a Kritika c. szemlében közölt állítólagos Bartók-levelek nem valódiak.

BARTÓK BÉLA LEVELE

Őszinte meglepetéssel olvastam a KRITIKA februári számának 7. oldalán Benkő Ákos—Szirmai Endre aláírással közölt állítólagos Bartók-leveleket.

Meg kell jegyezmem, hogy apámmal Amerikába távozásáig szoros kapcsolatban együtt éltem, baráti körét jól ismertem, és soha nem hallottam ilyen baráti kapcsolatáról Szirmai Károlyval. Ez ugyan még nem mértékadó, de az igen,

hogy ilyen giccses szövegezés és aláírás elképzelhetetlen azok számára, akik apámat valaha látták; nem beszélve arról, hogy tegezni úgy szólván senkit sem tegezett.

Ezek csak szubjektív megjegyzések, de a tárgyi valótlanágok tömege nyilvánvalóvá teszi, hogy a KRITIKÁT félrevezették és teljesen légből kapott dátumokhoz fűztek leveleket.

A felsorolt tíz levélből hatnál (tehát többségükénél) a következő valótlanágok vannak:

1. Bartók Béla 1926. nov. 21. és 27. között Kölnben volt (ez köztudottan német város), ekkor volt a „Csodálatos mandarin” ösbemutatója, előtte Pozsonyban járt, és őszszel egyáltalán nem járt Svájcban.

2. Bartók Béla 1927. december 11-én hajóra szállt, és 19-én érkezett New Yorkba, tehát 17-én nem írhatott Budapesten levelet.

3. Bartók Béla 1929. június 26-án már Montana- Vermalában (Valais) volt, és július végéig ott maradt, tehát június 27-én nem írhatott Budapesten levelet.

4. Bartók Béla 1932. október 6-án azt írta, hogy öt hétig ágyban fekvő beteg volt, és nem tudott ügyeivel törődni. Nem valószínű, hogy a betegség közepén (szept. 21-én) lelkes hangú levelet írt volna jó érzéséről; a közismerten lelkiismeretes magyar postára pedig biztosan nem tett becsmérlő megjegyzést.

5. Bartók Bélának 1941. február 26-án a kaliforniai Oaklandban, a Mills College-ban volt hangverse-

nye, nem írhatott New Yorkból aznap levelet.

6. Bartók Béla 1941. április 2-án azt írta nekem, hogy március 27-ike óta kétszeres örömmel dolgozik a jugoszláv anyagon, előtte egy nappal nemigen írhatott ilyen pesszímista levelet, bár ez esetleg elképzelhető.

Nézetem szerint ez olyan sok gyanús levél, hogy minden egyéb hitelét veszti és nagy kár, hogy a KRITIKA nem alkalmazott több kritikát a közlés előtt.

Megjegyzem, hogy a Stuttgartban élő Szirmai Endre úr német lapokban több cikket közölt Bartók Béla és a Szirmai család kapcsolatairól. Ezek a cikkek tele vannak szakszerűtlen és téves adatokkal (többek között saját jugoszláviai tartózkodási helyüket is Csákvárnak említi Csáktornya helyett), ezért feltehető, hogy az Önök által közölt levelek is légből kapottak.

Tudomásom szerint zenetudományi köreinkben is ellenérzést keltett a cikk, és remélem, hogy tervezett fellépésük lehetővé teszi, hogy a KRITIKA olvasói a valóságnak megfelelő tájékoztatást kapjanak. Budapest, 1977. febr. 24.

Kiváló tisztelettel

Bartók Béla

A fenti levél közlésével egyidejűleg a KRITIKA szerkesztősége sajnálatát fejezi ki, hogy „kellő körültekintés nélkül járt el” amikor a Szirmai Endrétől származó leveleket közölte.

Ady Endre unitárius apósa

Az Ady-évforduló kapcsán, érdekessége miatt, rámutattunk arra, hogy Ady Endre apósa, Boncza Berta édesapja, Boncza Miklós unitárius vallású volt.

A Magyar Nemzet c. napilap Csinszka és Ady címen részleteket közölt Boncza Berta kiadatlan Önéletrajzából, melyhez Ruffy Péter írt bevezető sorokat.

Csinszka önéletrajzi naplójában, a „Tizenegy pepita füzetben”, az említett közlés így kezdődik.

„Ezernyolcszázkilencvenhárom július 4-én, a Kálvin téri református templomban és egyik belvárosi anyakönyvi hivatal formáságai szerint, törökfalvi Török Berta és désfalvi Boncza Miklós országgyűlési képviselő házastársak lettek. Esküvőjük tanúi Heltai Ferenc budapesti főpolgármester és Wekerle Sándor miniszterelnök...” A leány önéletrajzi naplójának közlése nem mindenben fedi a valós adatokat. A budapesti Kálvin téri Református Egyházközség anyakönyvének tanúsága szerint e házasságkötés 1893. július 4-én került bejegyzésre az

anyakönyv 234—1893 sz. a. A házassuló férfi adatait az anyakönyv a következőképpen rögzíti: Boncza Miklós, születési helye: Dombó, foglalkozása ügyvéd, országgyűlési képviselő, vallása: unitárius, 47 éves, nőtlen, a szülők neve: Boncza Elek és Nagy Jozefa voltak. Az esketés tanúi: Wekerle Sándor miniszterelnök és München Aurél országgyűlési képviselő. Az esketést Pap Károly rendes lelkész végezte.

Az esketéssel kapcsolatban az „egyik belvárosi anyakönyvi hivatalnak” semmiféle tennivalója nem volt, egyszerűen azért, mert 1893-ban ezek az anyakönyvi hivatalok még nem működtek. Működésük csak 1895. októberében kezdődött. Szerepel azonban a lelkészi esketési anyakönyvben az a bejegyzés, hogy a másodfokú verrokonni kötelek alóli felmentvényt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 28587/1893. sz. a. megadta.

A fentiek alapján valószínűnek látszik, hogy Boncza Berta, naplója írásakor, már nem jól emlékezett a két esküvői tanú nevére.

Az egyik tanú a feljegyzés és az anyakönyvi bejegyzés szerint Wekerle Sándor miniszterelnök volt, a másik — Boncza Berta szerint — Heltai Ferenc budapesti főpolgármester, a hitelesnek tekinthető anyakönyvi bejegyzés szerint viszont München Aurél országgyűlési képviselő volt.

Levelezést kezdtünk, hogy feldeiritsük Boncza Miklós unitárius kapcsolatait, de még csak a kutatásunk elején tartunk, mert a Magyar Külügyminisztérium konzuli osztálya útján kért keresztlevél Romániából még nem érkezett meg.

Munkánkat folytatjuk, és lapunk következő számában újabb adatokat közlünk a Pestszentlőrincen, Budapest mai XVIII. kerületében, 1917. január 5-én 71 éves korában elhalt Boncza Miklós „lapszerkesztőről”, akit a Budapesti Unitárius Egyházközség halottas anyakönyvének tanúsága szerint 1917. január 7-én temetett el Józán Miklós jó barátja, Haypál Benő budai református lelkész.

Dr Ferenc József

Angol—magyar unitárius kapcsolatok

Az „Unitárius Élet” 1977. január-márciusi számában dr. Ferencz József néhány adattal bővíti egy korábbi beszámolóját az angliai Cambridge-ben található magyar könyvtárakról. Mivel azt a „Magyar Nemzet” — tehát napilap — számára írtam, beszámolóim korántsem törekedtek teljességre, nem szolgáltatott kimerítő adatokat sem az összes angliai könyvtárak magyar vonatkozású könyveiről, sem a századok során Angliában megfordult magyar peregrinus diákokról. Most azonban, miután megköszönöm az eddigi kiegészítéseket, mindjárt meg szeretném említeni kutatásaim néhány unitárius érdekű részletét.

Szentiványi Márkos Dániel neve természetesen nem ismeretlen az angol—magyar kapcsolatok eddigi kutatói előtt sem. Tudjuk, hogy hollandiai tanulmányai után átlátogatott Angliába, s ott hosszabb időt töltött — utal erre az amerikai E. Morse Wilbur is, 1952-ben a Harvard egyetem kiadójánál megjelent könyvében: A History of Unitarianism. Wilbur külön kiemeli Szentiványi Márkos kapcsolatait Henry Hedworth huntingdoni birtokossal. Hedworth az angol unitárius mozgalom úttörői közé tartozott, több röpirat szerzője volt, és Wilbur szerint ő használta először az „unitárius” kifejezést Angliában. Hedworth kapcsolatai a lengyel antitrinitáriusokkal, nevezetesen Crell Kristóffal, ismertek: így például 1662-ben Firminnel együtt ő szervezte meg Crell első angliai útját. Azt azonban már kevesebben tud-

ják, hogy Szentiványi Márkos Dánielt is vendégül látta. Ez Hedworthnak John Knowles-szal folytatott, és a londoni Public Record Office-ban fennmaradt levelezéséből bizonyítható. Nem tudjuk ugyan pontosan, mikor érkezett Szentiványi Márkos Angliába, Hedworth viszont egy 1663. december 19-én kelt levelében már azt írja Huntingdonból: „Itt van velünk egy erdélyi ember, Mr. Croll (Crell) barátja, akivel elhatároztam, hogy meglátogatom Oxfordot...” Az oxfordi látogatás ügye még kétszer szóba kerül a következő év folyamán, amikor Szentiványi Márkos már Londonban időzik, hogy végre 1665. augusztus végén Hedworth elégedetten közölje Knowles-szal, hogy volt „erdélyi barátjával” Oxfordban. (Public Record Office, State Papers, Domestic Series, 29—109). Ennek a látogatásnak Hedworth azért tulajdonított fontosságot, mert Oxfordban számos unitárius-szimpatizáns működött, őket akarta bemutatni erdélyi látogatójának, akit névszerint sohasem említ. De csak olyan látogatóról lehet szó, aki 1663. és 1665 között Angliában lakott, ilyen pedig tudomásunk szerint csak egy volt — a Szervét-könyvet vásároló Szentiványi Márkos, későbbi unitárius püspök.

A másik cikkemben érintett kérdés Enyedi György latin nyelvű fő művének angliai elterjedtsége. Az Explicationes locorum veteri első kiadása 1598-ból való, Torockai Máté nyomtatta ki Kolozsvárott. Mivel a könyv az orthodox protestantiz-

mus szempontjából veszélyes vitáknak bizonyult, egy évvel később legtöbb példányát Erdélyben elkozták és megégették; a XVII. század közepén, amikor Medgyesi Pál küldeni szándékozott belőle „Collens” cambridgei profeszornak (aki alighanem Samuel Collins, a King's College kiváló latin tudásáról híres teológia-tanára lehetett), már könyvtáraknak számított. Ezért vált aktuálissá új kiadása, amely vagy a holland vagy a Hollandiában élő lengyel antitrinitáriusok anyagi segítségével történhetett. A második kiadáson nincs se a hely, se a kiadás dátuma feltüntetve, a British Museum katalógusában azonban (nem tudni, milyen megfontolások alapján) „Groningen, 1670” szerepel. Bár a második kiadás dátumaként az akadémiai irodalomtörténet 1684-et adja meg (A magyar irodalom története, I. Budapest, 1964, 492. l.), ez biztosan téves, a British Museum dátuma közelebb jár az igazsághoz — e sorok írója talált Cambridgeben példányokat 1675-ös, sőt 1671-es bejegyzéssel! De még az sem lehetetlen, hogy az Enyedi-könyv új kiadása már a hatvanas évek közepén vagy végén megjelent, amely esetben annak angliai elterjedése összefügghet az erdélyi és a lengyel unitáriusok gyakori látogatásaival és Angliában kiépített kapcsolataival. Ennek a kérdésnek a tisztázása azonban már túllépi e közlemény kereteit, a jövő irodalomtörténészeinek lesz a feladata.

(Cambridge)

Gömöri György

Szabadelvű Napok külföldi testvéregyházaknál

Október hónap folyamán szabadelvű protestáns hiterősítő napokat tartottak a franciaországi, illetve svájci testvéregyházaink. Ezekre a rendezvényeikre meghívták a magyarországi Unitárius Egyházat is, melynek képviselőjét mindkét országban Bajor János főjegyző, debreceni lelkész látta el.

Október 22—23-án a dél-franciaországi Sète-ben, a liberális protestánsok tulajdonát képező, tengerparton fekvő Lazaret nevű üdülőtáborban mintegy 130-an gyűltek össze az előadások meghallgatására. Az előadók, egyháziak és világiak négy témakörben fejtették ki nézeteiket a hitélet mai lehetőségeiről úgy a szűkebb, mint a tágabb közösségek határai között. A jelenlevők, kiknek nagyobb része értelmiségi volt, minden előadás után megbeszéléseket és vitákat tartottak, a montpellier-i Protestáns Teológia dékánjának, dr. A. Gounelle elnöke mellett.

Szombaton este az üdülő nagytermében „magyar-estet” rendeztek a megjelentek élénk érdeklődése mellett. Debreceni lelkészünk rövid előadásban ismertette meg országunkat

és benne Unitárius Egyházunkat a hallgatósággal, akiknek eléggé hiányosak voltak ismereteik rólunk. Ezt követően mintegy félórás vetített képes bemutatót tartott az ország földrajzi és történelmi nevezetességeiről. A képsorokat egyházközpontunk készített diapozitívek zárták, majd jellegzetes magyar zenét sugároztak a rejtett hangszórók. Az „élőben” megszólaló furulyaszó lelkes tapsra és tetszésnyilvánításra indította a megjelenteket. Pár apró népművészeti ajándék kisorsolása tetőzte be a hangulatot. Lelkészünk több meghívásnak téve eleget a következő napokban meglátogatott néhány családot és egyházközséget.

Október 29—30-án a svájci szabadelvűek hasonló rendezvényt szerveztek a Genfi-tó partján fekvő romantikus szépségű Rolle-ban, illetve annak háromszáz éves várkastélyában. Itt az előadások az állam és egyház viszonyával foglalkoztak. Svájcban most készítik elő a szétválást és nemegyszer viharos szendélyek csapnak össze a vitákban. Itt is volt „soirée hongroise”, ahol a megjelentek és rendezők kérésére lelkészünk megismételte az életün-

ket ismertető magyar estét. A svájci szabadelvűek is meghívásokkal és vendégszeretettel juttatták kifejezésre hálájukat. Egyházunk régi barátja, a lausannei dr. Bernard Reymond, aki a liberális napok főszervezője volt s aki egyházunk képviselőjét is meghívta, lelkesen tett ígéretet, hogy kiránduló csoportot fog szervezni országunk meglátogatására, jobb megismerésére.

Bajor János november elsején tért vissza szolgálati helyére.

Protestáns könyvesbolt

Budapesten a IX. Ráday u. 1. sz. a. — a Kálvin térenél — Protestáns Könyvesbolt nyílt meg, melyben a református egyház kiadványain kívül a többi protestáns egyház kiadványait is árusítják. A bolt keddtől szombatig van nyitva, naponta 10—18 óra közt. Hétfőn szünnapot tartanak. Telefonszámuk: 176—520.

Budapesti és vidéki érdeklődők itt többek között az új kiadású Bibliát is megvásárolhatják, vagy postán megrendelhetik.

Az IARF kolozsvári regionális konferenciája

(A beszámoló első részét lapunk múlt számában közöltük)

A konferenciát érdekes és tanulságos kirándulás követte, melynek során vasárnap délután hét aranyoszéki unitárius gyülekezet templomát és lelkészeteit látogatták meg a résztvevők, a következő sorrendben: Torda — lelkész: Fazekas Ferenc; Alsó-felsőszentmihály — Göncz Mihály; Mészkö — Székely Gergely, aki rövid ideig korábban Kocsordon is szolgált; Sinfalva — Szabó Zoltán, aki nemrégiben vette feleségül dr. Kovács Lajos püspök Anikó nevű leányát; Várfalva — Nagy Ödön és Nagy Domonkos ny. lelkész; Aranyosrákos — Lőrinczi Károly; és Kövend — Kiss Zoltán. A lelkészcsaládok és a gyülekezet tagjai csörögével és kürtöskaláccsal kínálták a vendégeket, akiket őszinte szeretettel fogadtak.

A Konferencia tagjainak egy része, főleg a külföldiek, július 25—28. napjain érdekes kiránduláson vettek részt, mely Dés, Beszterce és Dornavatra útvonalon a bukovinai és észak-moldovai román ortodox műemlék-kolostorokat látogatta meg. Útközben megtekintették a besztercei szász evangélikus gyülekezet nagytemplomát, melyben ma már majdnem elvesznek e gyülekezet kevés számú hívei, mert nagy többségük a háború alatt és után, s ma is kivándorol az NSZK-ba. Itt értesültünk arról, hogy áll a péterfalvi egykori templom, melyben Dávid Ferenc is prédikált németországi tanulmányútja utáni első szolgálati helyén, már a reformáció szellemében. A reformáció kora előtt épült templomot ma a helyi szász evangélikus és román ortodox gyülekezet felváltva használja.

A bukovinai Voronet kolostorának kapujában már várta csoportunkat dr. E. Mironovics, a iasi ortodox püspök tanácsosa, aki további kolostorlátogató utunkon kedves és figyelmes kalauzunk volt. A bukovinai, XV—XVII. század között keletkezett

kolostorok meglátogatása életre szóló élménnyel gazdagította a résztvevőket. A román állam az épen megmaradt templomokat körülvevő várfalak helyreállítására az elmúlt évtizedekben hatalmas összegeket áldozott. A turisták tömege látogatja a már említett kolostorok mellett a putnai, a sucevitai, moldovitai, agapii és más kolostorokat is. Az agapii kolostorban vettünk búcsút kísérelőnk. Itt 350 apáca a szent helyek rendbentartása mellett szőnyegszövő üzemben dolgozik, és szükség szerint a mezei munkából is kiveszi részét. Mindenütt ősi szokas szerint csoportunkat a szeretet jeleivel, az apácák által főzött szederlekvárral és friss, hideg ásványvízzel kínáltak.

A moldvai vidékről a békási szoroson át érkezünk újra az erdélyi földre. A Gyilkos-tó mellett elköltött ebéd után érkezünk Sepsiszentgyörgyre — lelkésze Török Aron —, majd késő este Akosra, ahol az ősi várfalak között szolt Kőkösi Kálmán esperes a várfallal kerített templomok történetéről. A templomot a földrengés megrongálta, kijavítására megtették az előkészületeket, mintegy 75 000 lejre rúg az előzetes költségvetés. Az árkosi énekkart az esperes-lelkész felesége, Kőkösiné Gál Nóra vezényelte és tanítja.

Az utolsó napon reggel Kőkös (Mátyás György) és Brassó meglátogatása várt reánk. A brassói templomot tavaly renoválták, jelentős költséggel, amit a 3500 lelket számláló gyülekezet hívei adtak össze. Minden példás rendben van, és a gyülekezet történetének ápolása is példászerűen gondos. Májay Andre lelkész — felesége látja el a kántori teendőket — köszöntötte a vendégeket, és Szabó Sámuel egyházi tanácsos ismertette a brassói unitarizmus jelenét és múltját, melyről egy más alkalommal még részletesebben szólni kívánunk. Ürmösön (Fazekas Károly) a templomot megtöltő unitárius gyülekezet fogadott. Segesvárt meglátogattuk a két alkalommal ár-

víz sújtotta, de már helyreállított unitárius templomot — lelkész Nagy Ferenc; Meagyesen a gyülekezet elöljáróinak élén Miklós István lelkész mesélt e fejlődő városi gyülekezetéről. Remélik, hogy rövidesen kis tornyot emelhetnek az imaház utcai frontjára. Dicsősésmárton — e sorok írójának szülővárosa — szépen helyreállított ősi templommal és nagy vendégszeretettel fogadott mindnyájunkat. Fazekas Endre lelkész és a kántori teendőket ellátó Péterffyéné, Gvidó Katica fogadtak, az elöljáróság élén. Az utolsó állomás Küküllődombó volt, (Benczédi Ferenc) ahol az énekkar és a fúvós zenekar gyönyörködtette a már elfáradt vendégeket. A késő esti órák ellenére, a templom zsúfolásig megtelt, és itt is, mint mindenütt, szeretettel hallgatta meg dr. Kovács Lajos püspöknek a hívekhez intézett üdvözlő szavait, bölcs főpásztori tanácsait.

Az IARF képviselőjében dr. Kovács Lajos püspök vezetésével dr. Fercz József püspök és dr. Dusan Kafka prágai vezető lelkész, az IARF végrehajtó bizottságának tagjai, dr. Howard Hunter amerikai unitárius univerzalista lelkész és egyetemi tanár, dr. Barabássy László egyházi főgondnok és dr. Erdő János egyházi főjegyző, a konferencia rendezője, látogatást tettek Bukarestben a Kultuszdepartmenben — Állami Egyházügyi Hivatalban, ahol a szabadságon levő Ion Rosianu elnök képviselőjében Gheorge Nenciu alelnök fogadta a küldöttséget. Örömet fejezte ki, hogy az IARF regionális konferenciáját Romániában rendezte meg, ahol mindenki emlékszik Dávid Ferenc szabad szellemére, s benne a vallás- és a lelkiismereti szabadság hőseit tisztelik.

Az első élményekről a fentiekben adtunk számot, s esetleg később néhány, a konferenciával és a vidéki körüttal kapcsolatos tapasztalatunkra más alkalommal visszatérünk.

Dr. Fercz József

A budapesti gyülekezet 1978. jan.—márc.-i bibliaóráinak időpontja: Nagy Ignác u.-ban: jan. 9., 23., febr. 13., 27., márc. 13. Högyes Endre u.-ban: jan. 2., 16., 30., febr. 6. és 20., márc. 6 és 20., délutánonként a szokott időpontban.

Gyülekezeti összejövetelek a budapesti egyházközségben: Nagy Ignác u.-ban mindig szombaton du. 6. órakor: febr. 4. és márc. 4. Högyes Endre u.-ban mindig vasárnap du. 6 órakor: Jan. 15., febr. 19., és márc. 19. Ezekre az alkalmakra a gyülekezet elöljárósága szeretettel várja az érdeklődőket.

Karácsonyi Istentiszteletek: Budapesten: első és másodnapján de. 10 órakor a Högyes Endre u. 3. sz. a templomban, első és másodnapján de. 11 órai kezdettel a Nagy Ignác u. 4. sz. a templomban, említett alkalmakkor úrvacsorát is osztunk. Pestlőrincen az állami lakótelepi templomban, első és másodnapján, de. 11 órakor, úrvacsoraszóval; Pesterzsébeten, elsőnapján de. 9 órakor, Vecsésen elsőnapján du. 4 órakor istentisztelet, úrvacsoraszóval.

Hírek

Az óév-i és újév elsőnap i stentiszteleteket minden templomunkban a szokott időben du. 6-kor megtartjuk.

Dr. Fekete Zoltán professzor, egykori soproni szórványgondnokunk születése századik évfordulójáról megemlékezett a soproni egyetem tanácsa. Szobrán elhelyezték az emlékezés virágait, munkásságát és érdemeit méltatták. Emlékezete legyen áldott.

Kovács Dénes szegedi egyházközségi gondnokunk feleségét örömmel köszöntjük egyházunk tagjai sorában.

Dr. Bartha Tibor református zsinati elnök, püspök, Debrecenben lelkészeket iktatott be új szolgálati helyekre. Belkötő beszédében többek között a következő fontos megállapításokat tette. „Egyházunk lelkipásztorhiánnyal küzd. A százötvenet meghaladja azoknak a gyülekezeteknek a száma, amelyeknek nincsen pásztor. Ilyen körülmények között, át-

meneti jelleggel, szükségmegoldásokhoz folyamodott egyházunk: alapvizsgát tett teológiai hallgatókat bocsátott ki az igehirdető nélkül maradt gyülekezetekbe. Egy másik, ebben a vonatkozásban elvi és gyakorlati szempontból egyaránt jelentős intézkedés volt a Zsinati Tanács 1971. március 29-i ülésének az a határozata, amely lehetővé teszi, hogy szükség esetén egy alkalmas presbiter lássa el az igehirdetés szolgálatát.”

Dr. Lékai László bíboros a Vatikáni Rádióknak adott interjújában beszámolt a templomi hitoktatásban az utóbbi években bekövetkezett változásokról. Elmondta, hogy az 1974. évi szabályozás óta az iskolai hitoktatáson kívül a templomban is pedagógiai módszerrel felépített hittanórákat lehet a gyermekeknek tartani. Ma összesen tehát két felső és két alsó csoportot lehet felállítani, azaz négy csoportban 160 hittanos gyermekünk lehetett egy-egy templomban. A legtöbb plébánián valóban nem emelkedik előlé a hittanosok létszáma.

Dr. Egyed János, egykori debreceni gondnokunk hamvait, fia dr. Egyed Mik-

lós, átszállította édesanyja sírjába a Farkasréti temetőbe. Az új nyugvóhelyen dr. Ferencz József püspök imádkozott a legközelebbi hozzátartozók jelenlétében.

A Hazafias Népfőnt Budapesti Elnöksége Bartók Béla főgondnokunknak a „Kiváló Társadalmi Munkás” kitüntető jelvényt adományozta. A kitüntetés átadására az október 27-i ünnepi bizottsági ülésen került sor.

A Magyar Biológiai Társaság október 28-án a Magyar Tudományos Akadémia épületében néhai dr. Gelei József akadémikus, a magyar protozoológia világhírű kutatója, halálának 25. éves évfordulóján, október 28-án emlékülést tartott. Dr. Gelei József egykori főgondnokunk munkásságáról lapunk mai számában külön cikkben is megemlékezünk.

Kecskeméten okt. 16-án, úrvacsoraosztással egybekötött istentiszteletet tartott Kelemen Miklós szegedi lelkész.

Kathona Géza dr. a Református Egyház aug. számában az egykori protestáns gályarab prédikátorok perével szervesen összefüggő, a hórvát tengerparti Buccariban többségüknek halált hozó börtönbüntetést szenvedett ígéhirdetők méltatlanul elfeledett emlékezetét kéri számon.

„Es megszólaltak magyarul” c. Rédey Pál dr. az Evangélikus Életben a külföldön élő magyarok magyarul tanulni kívánó gyermekei számára szervezett nyári balatoni táborok napi munkájáról ad tájékoztatást. Örvendünk, hogy ezzel a kérdéssel az egyházi sajtó is foglalkozik. Egyetértünk ama megállapításával, hogy „felbecsülhetetlen az a fáradozás, amelyet a Magyarok Világszövetsége végez e téren.”

Az Unitárius Énekeskönyv — az 1974. évi változatlan szövegű kolozsvári kilencedik kiadása megérkezett Budapestre, 100,— Ft előzetes be- küldése ellenében postán is megrendelhető a püspöki hivatal útján.

Dávid Ferenc emlékünnepegyünkön nov. 20-án dr. Dan Róbert kandidátus tartott előadást „A pécsi disputa művelődéstörténeti jelentősége” címen. Dávid Ferenc egyik követője és tanítványa volt Válaszúti György, a pécsi disputa unitárius vezéralakja. Az ünnepségen Gergely Ferenc organaművész és Lőrincz Melinda zeneművészeti hallgató működtek közre.

Dunántúli szóránnyegyházközésgünkben Szász János lelkész a karácsonyra felkészítő istentiszteleteket az alábbi időpontokban tartotta: Pécsen dec. 4-én; Szombathelyen dec. 11-én; Polgárdiban dec. 18-án. Győrben a református gyülekezeti teremben dec. 26-án de. 11 órai kezdettel tart istentiszteletet úrvacsoraosztással. Erre szeretettel várjuk győri és környékbeli híveinket.

A Hazafias Népfőnt budapesti Elnöksége nov. 22-én papi békegyűlést rendezett az Újvárosi háza dísztermében. Az előadást Gyovai Gyula, a Külügyi Intézet igazgatója tartotta.

A Posta Központi Hírlap Iroda adminisztrációs tévedés következtében november—december hónapjaiban több előfizetőnk címére 54 Ft-os előfizetési nyugtát küldött ki a postai kézbesítők útján, a rendes évi 36 forintos, 1978. évi előfizetési díj helyett. Akik ezt az 54 forintot a postának kifizették, azoknak előfizetését 1979. június 30-ig terjedő időre írja jóvá. Aki ezt a téves összegű nyugtát nem fizette ki, kérjük, hogy küldje meg előfizetési díját, 36 forintot a püspöki hivatal címére — 1055 Budapest, Nagy Ignác u. 4. —, hogy azt továbbbírassuk. A tévedésért a Posta Központi Hírlap Iroda előfizetőink elnézését kéri.

A baptista egyház „Békehírnök” c. lapjának október 30-i számában „Az örök reformáció szolgálatában...” c. kilenc személyről történik megemlékezés, akik a XVII—XX. században a reformáció gondolatát szolgálták. Kortársai Florence Nightingale-t (1820—1910) az „ötvenezer gyermek anyja” néven tisztelték. A krími háború idején katonai kórházak vezetője, küzd a korrupció és az embertelenség ellen, az imperialista háború emberi áldozatainak felkarolása érdekében. Hazatérése után nem óhajt sem dícséretet, sem kitüntetést. Könyveit ma is olvassák. Olvasóink tudják, hogy Florence Nightingale az unitárius egyház tagja volt.

Presbiteri konferenciát tartunk január 24-én, kedden délután 5 órakor a Nagy Ignác utcai gyülekezeti teremben. A konferencia tárgya: A liturgikus reformtervkévek ismertetése és az esetleg bevezethető változtatásoknak rövid istentisztelet keretében való bemutatása. A konferenciára a budapesti és pestlőrinci presbitereket, és érdeklődő híveinket is szeretettel várjuk.

Az Egyházi Képviselő Tanács január 25-én, szerdán délután 5 órakor a szokott helyen ülést tart. Ugyanaznap délelőtt 10 órakor lelkészi értekezletet is tartunk.

Ötvenéves a finn—magyar evangélikus lelkészcsere. Ennek keretében mintegy harminc magyar lelkész tanult egy-egy évet Helsinkiben és mintegy 20 finn lelkész a soproni és utóbb a budapesti evangélikus teológiai akadémián.

Azsiában megnövekedett az érdeklődés a biblia iránt, ahol 1976-ban 189 millió példányban fogyott el.

A mohamedán vendégmunkások száma az NSZK-ban meghaladja a másfélmilliót.

Lékai László dr. bíboros meghívására amerikai katolikus főpapok látogattak Magyarországra. A vendégek megtekintették Esztergom nevezetességét, több hazai katolikus gimnáziumot látogattak meg és koncelebráltak misén vettek részt a budapesti Mátyás templomban.

Az Országos Rabbiképző Intézet száz- esztendősi jubileumát ünnepelte, írja az Új élet, a magyar izraeliták lapja.

Halottak napja előtt, okt. 28-án dr. Ferencz József püspök, Bencze Márton és Huszti János budapesti lelkészek 27 koszorút helyeztek el a budapesti farkasréti kerepesi és rákoskeresztúri temetőben fekvő unitárius egyházunk 27 egykori jeles emberének a sírján, köztük nyolc volt unitárius lelkészünk sírján is. Ez az évente ismétlődő tiszteletadás méltó az elhunytakhoz és szépen szolgálja a jelen tiszteletadását a múlt értékei előtt.

Felcsut községben okt. 28-án, Kozma Ferenc egykori budapesti gondnok szépen gondozott sírját koszorúzza meg dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész. A megemlékezésen részt vett Juliska néni, Kozma Ferenc özvegye.

Az Új Tükör c. heitlap 33. számában érdekes kis cikk jelent meg Petőfi-emlékek Székelykeresztúron címen Csaba Zoltán olvasó írásaként. Közli az 1973-ban Székelykeresztúron felállított Petőfi-szobor képét is. Sajnos, hogy az alkotó művész nevét Márkosz formában adta. A szép szobor megálmodója és megteremtője Márkosz András szobrászművész, a korán elhunyt ifjú mester, néhai Márkos Albert, egykori kolozsvári unitárius kollégiumi tanárunk legkisebb fia.

Dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök-enök részt vett a Lutheránus Világszövetség Dar El-Salaamban tartott világkongresszusán. Hazatérte után a Magyar Nemzet júl. 30-i számában részletes interjú közöl, melyben a püspök beszámol a világkongresszuson szerzett legfontosabb tapasztalatairól. A világggyűlés dr. Káldy Zoltán püspököt a végrehajtó bizottság tagjai közé megválasztotta.

Sánta Ferenc író, egyházunk tagja, terveiről ad számot az Új Tükör 34. számában Bán Magda, Sánta Ferenc, amint az interjú elmondja, filmet ír „elkerülhetetlenül szép és szorongó alázattal” Arany Toldi-trilógiájának első és harmadik ré-

széből. „Régi, gyermekkori vagy kamassz- kori várakozásom ez: látni Miklóst nagy igazságában, ereje pompájában és ősz- üstökösen elveszejtve. Most is félsszel mondom ezeket a szavakat, hiszen Arany műhelyébe léptem be, kicsiként ebbe a hatalmasan kegyelt birodalomba” — mondja nyilatkozatában Sánta Ferenc. Érdeklődéssel várjuk a filmet.

Borbély Gyulának, az Állami Operaház Liszt-díjas karmesterének, a Minisztertanács a Magyar Népköztársaság érdemes művésze kitüntető címet adományozta. Gratulálunk.

Sebestyén Istvánnét, aki évtizedek óta a Hőgyes Endre utcai templom és egyházközségi helyiségek hűségese gondozója, névnapja alkalmából a budapesti lelkészek és feleségük családi vacsorán köszöntötték. Pethő István ny. püspöki helynök és dr. Ferencz József püspök felszólalásaikban méltatták azt az aldozatkész szolgálatot, amit Sebestyén Istvánné példaadóan végez ma is, idős kora ellenére.

Dr. Kanak Miloslav, a prágai Husz-fakultás prodékánja, egyháztörténész professzora, feleségével együtt, aki a huszita egyház egyik prágai gyülekezetének lelkésze, Budapesten részt vett egy nemzetközi belmissziói konferencián, az Evangélikus Teológiai Akadémián. Püspökünk és felesége vacsorán látták vendégül.

Romes Chandra, a Békevilág tanács új elnöke, augusztus végén az Országos Békettanács meghívására sajtótájékoztatót tartott. Ezen ismertette az amerikai neutron-bomba elleni világméretű kibontakozott tiltakozást. Tájékoztatóját — melyen püspökünk is részt vett — a napi sajtó és az egyházi hetilapok részletesen ismertették.

Halottaikat gyászoló híveink gyakran kérnek tanácsot, hogy kihez forduljanak síremlék felállítás ügyében. Ajánljuk Nagy Lajos építésztechnikus kőfaragó mestert, akinek telepe a rákoskeresztúri temető közelében 1108 Budapest, Sírkert u. 40/a sz. a. található. Az Aranyosvidékről származott Nagy Lajos és testvére Nagy Zoltán szívesen állnak az érdeklődők rendelkezésére.

Ifj. Gyergyai Árpád teológus és Borbás Edit mérnök házasságát kötötték október 1-én a Nagy Ignác utcai templomban. A nagyszámú gyülekezet előtt dr. Ferencz József püspök kérte Isten áldását jövőre életükre.

Szent-Iványi Ilona harmadéves teológiai hallgatónk, az oxfordi Manchester College-ban, az unitárius teológiai főiskolán folytatja tanulmányait az 1977—78. akadémiái évben.

Kelemen Lajosról „Nagy erdélyiek” sorozatában „A kolozsvári levéltáros” c. emlékezett meg Ruffy Péter a Magyar Nemzet október 2-i számában. E szép írásból idézzük a következőket: „Ezerkilencszázhatvanháromban bekövetkezett halála után Romániában a kiváló Mikó Imre próbálta feltárni a rejtélyes életű férfi pályáját, és összegezni Kelemen Lajos örökségét. Magyarországon pedig Kálnoki Kis Tamás levéltáros teszi közzé egyik szemlénkben a nagy tudós nálunk fellelhető és őrzött leveleit.”

Filep Antal, a MTA Néprajzi Intézetének tudományos munkatársa a Magyar Rádióban emlékezett meg Kelemen Lajos születésének százéves évfordulójáról. Lapunkban, külön cikkben emlékezünk a nagy tudós munkásságáról.

László Andor pestlőrinci unitárius lelkész, valamint a Pestlőrinci Unitárius Egyházközség lelkészi hivatalának a címe megváltozott, az Állami Lakótelep lebontása, ill. újjáépítése miatt.

László Andor lelkész új címe: 1108 Budapest X., Tóvirág u. 12. B. épület, III. 14. Munkahelyi telefonszáma: 499-533.

Ötven esztendővel ezelőtt hunyt el 98 éves korában Kovács József, a hódmezővásárhelyi unitárius egyházközség legje-

Bélyegsarok

ADY ENDRE

1877—1919

„... Valaki az Értől indul el
S befut a szent, nagy Óceánba.”

„Az Értől az Óceánig”, Nagyváradtól Brazíliáig Ady-ünnepsek. Hazánkban kívül sok országban emlékeznek meg Ady születésének 100. évfordulójáról. A Békevilág tanács és az UNESCO az Ady-évfordulót felvette a kiemelkedő megemlékezési rendezvények sorába. Számos helyen, így Szlovákiában, Lengyelországban, az NDK-ban, Kubában, Párizsban már az idén tavasszal megemlékeztek a forradalmár magyar költőről. Kubában megjelent a spanyol nyelvű Ady-kötet. A Magyarok Világszövetsége két előadó körutat szervezett az Amerikai Egyesült Államokban az ottani magyarok között. Megemlékezik Ady Endréről a Szovjet Írószövetség. A

Roman Írószövetség — magyarországi résztvevők bevonásával — megemlékezéseket szervez Bukarestben, Kolozsvárott és Nagyváradon. Távoli országokban, Venezuelában, Mexikóban, Peruban, Brazíliában, Argentínában és Indiában is megemlékeznek a magyar líra halhatatlan alkotójáról. Számos helyen jelenik meg az évforduló alkalmából Ady-kötet. Egyebek közt Japánban is nyomdában van már egy japán nyelvű Ady-kiadás.

Ady Endréről megjelent több száz kiadványból kibontakozik előttünk a világirodalom egyik kimagasló emberi dokumentuma. Ady a nagy vallomástevők közé tartozik; emberi igénye, erkölcsi parancsa és költői programja a lelket lemeztelenítő őszinteség: életet, gondolatait, érzéseit, indulatait és szenvedélyeit eppoly eleven tarja, mint emberi gyötöréseit, írói és politikai harcait. E rövid ismertetés keretében lehetetlen lenne e költő óriás életművét ismertetni, ezért csak a nagy prózai vallomásaiból idézek szemelvényeket.

Ady józan történelmi érzékkel a kis népek reális lehetőségeit veti latra. A kis népek létjogosultságukat nem háborúkkal pecsetelik meg, hanem azzal, hogy miként tudnak bekapcsolódni a haladás, a civilizáció világáramába. Egyik írásában ezt írja: „... Erdély, a régi Erdély mindig magyarabb és sokkal európaibb volt, mint a nyolcfele osztott és béna Magyarország. Kazinczy fejében sűrűhettek a nagy nevek: *Dávid Ferenc, Bethlen, Apáczai Csere, Bolyai, Wesselényi* stb. Nagy névsor lenne, de elég ennyi, hogy egy csodálatos, alig érintett titok fátyolához jussunk. *Erdély*, amely büszke, szabad államként tárgyalt Angolországgal, Franciaországgal, Svédiával, Hollandiával, Lengyelországgal, a birodalmi császársággal, természetesen az ottomán birodalommal, *magyar gyűjtőlencsége volt minden európai kulturális sugárnak.*” „Ismeretlen Korvin-kódex margójára” című írásában többek közt ezt írja: „... s szinte Ázsia szélén egy kis ország akadt, mely ki merete monda-

ni, hogy az embereknek hite pedig az ő maguk dolguk. Innen indul meg magyarok rajzása már előbb nyugati scholákra. Összeszedni én kis memóriámból nem tudok mindent, de Shakespeare születésének esztendejében itt ír már drámát *Karádi Pál* (unitárius püspök a XVI. században). Itt szabad Krisztust megtagadni unitáriusoknak...”

Kálvinisták és Szocializmus írásában így ír: „... Nemcsak Kálvin egyházának, de az emberiség ügyének is veszedelme volna, ha a protestantizmus elfeledné, hogy anyja: az Élet volt. Bölcsője: szabadság és igazság. Csak rajongók remélik a dogmatikus vallások gyors múlását. Ha Kálvin hívei és a protestánsok elfordulnak anyjuktól, az Elettől, fölfalja őket Róma. Mert az Életnek született egy igétebb és kedvesebb gyermeke. Franciaországban kálvinista teológusok is ilyennek látják a helyzetet. Vagy kibékül a protestantizmus újabb és hatalmasabb testvérelével, a szocializmussal, vagy elpusztul... S a haladás ügyének sem közömbös a választás. Nem közömbös, hogy Kálvin utódai és hívei észreveszik-e, hogy a szocializmus törvényes utódja a protestantizmusnak. Békülnie szabad csak vele az öregebb testvérnek, háborúskodni nem.”

Ady Endre 1919. január 27-én reggel halt meg.

Móricz Zsigmond gyászbeszédében mondta: „Költő fekszik a ravatalon... A forradalom költője, éppen az átalakult világszemlélet szellemi vezére fekszik ravatalon; megilleti őt a lelkeknek minden hódolata, tömjéne és aranya... Emlékezzetek Ady Endréről, emeljétek fel az ő igéit, és hajtsátok végre az ő életének törvényét!”

A Magyar Posta több alkalommal emlékezett meg bélyeg kiadásával Ady Endréről. Olvasóinknak bemutatjuk a halálának 50. évfordulója alkalmával kiadott 1 Ft-os címletű bélyeget.

Dr. Kiss József

Halottaink

A budapesti egyházközségben a legutóbbi hónapokban elhaláloztak:

Dr. Siklóssy Lászlóné, Sáni Janka Hanna, megh. máj. 2-án, 86 éves korában; Vass Karoly, máj. 10-én, 59 éves; Adorján Béla, máj. 26-án, 90 éves; Adám Lajos, máj. 31-én, 67 éves; Nagy István, jún. 1-én, 65 éves; Fehér Ferenc, jún. 10-én, 72 éves; Tunyogi Jánosné, jún. 24-én, 71 éves; Imre László, jún. 21-én, 71 éves; Elek Mihály, aug. 14-én, 65 éves; Dr. Pálffy Zoltánné, Teleki Klára, aug. 14-én, 48 éves; Váradi Dónát, aug. 24-én, 88 éves; özv. Pálffy Ferencné, aug. 27-én, 74 éves; Fülöp Elek, szept. 2-án, 74 éves; Akácsos Andrásné, aug. 25-én, 75 éves; Agh László, okt. 10-én, 66 éves; Szócs Ferencné, Vincze Ilona, október 26-án, 79 éves korában. „Boldogok, akiknek szívök tiszta, mert ők az Istent meglátják.” (Máté 5.8.)

Fekete Lajosné, sz. Török Irén életének 80-ik évében aug. 27-én elhunyt. Kecskeméten, a városi temetőben helyezték végső nyughelyére, nagy részvét mellett. Bencze Márton lelkész szolgálatával. Gyermekei, menyei, unokái, testvére, rokonsága mély gyászában őszinte részvétet osztozunk.

Gálna Sándor, okleveles unitárius lelkész, nyugalmazott zenetanár, 66 éves korában október 26-án váratlanul agyvérzésben meghalt. Dunántúlon és Dunapatajon lelkészkedett. Temetésére a dömsödi református temetőben került sor Bencze Márton lelkész, ill. Kovács László helybeli ref. lelkész szolgálatával. Özvegyének és testvéreinek Istentől vigasztalódást kívánunk.

Özv. Bíró Sándorné, sz. Dániel Ilona, székelykői születésű 83 éves nyugdíjas leánya és veje biatorbágyi otthonában okt. 3-án elhunyt. Temetésén dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész szolgált. Elhunytát a már említettek kivül unokái és 4 élő testvére gyászolja.

akik közül ketten Marosvásárhelyről eljöttek temetésére. Isten adjon vigasztalódást a gyászolóknak.

Kádár István hódmezővásárhelyi egyházközségünk több cikluson át volt érdemes gondnoka, egyházi tanácsos, életének 85. évében csendesen elhunyt. Családját szerető dolgozó ember volt, aki értékes munkát végzett a hódmezővásárhelyi gyülekezetünkben több cikluson át tartó gondnoki munkája során. Hátramaradottainak vigasztalódást kívánunk. Temetésén dr. Ferencz József püspök és Szász János lelkész végezték a szolgálatot.

Szepesváraljay Alfonz né, sz. Gotthárd Margit, ny. tanárnő, miskolci szörvényünk gondnoka, — aki e tisztet nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel látta el hosszú éveken át — 82 éves korában nov. 1-jén váratlanul elhunyt. Temetésén a vigasztalás ígét Bajor János főjegyző — debreceni lelkész hirdette. Hátramaradottai gyászában őszinte szívvel osztozunk.

Özv. Nyitrai Andrásné, sz. Halmágyi Vilma, 82 éves korában Tatán elhunyt. Leánya, két unokája és a kis dédunoka, valamint a hat testvér gyászában őszinte szívvel osztozunk. Temetésén nov. 16-án László Andor lelkész szolgált.

Külföldi hírek

A Deutsche Unitarier, humanista vallásos mozgalom ideje, Hamelnben tartott közgyűlésén búcsúztatta sok éven át jól munkálkodott elnökét, Friedrich Ehrlichert, aki egyházunkkal is szoros kapcsolatot tartott. Ő volt az, aki mozgalmat az IARF taggyházai közé bevezette. Utódjául a közgyűlés Horst Prem müncheni mérnököt választotta meg.

Mohamedán időszámítás bevezetését tervezik egyes muzulmán államok, vallásügyi miniszterei foglalkoznak érdemben a kérdés előkészítésével. Több muzulmán ország tervezi a vasárnap helyett a mohamedán ünnepnapnak, a pénteknek pihe-

nőnapként való bevezetését. Pakisztán már az idén rátért erre. Az izlám világ a Hesdra-évet 622-től számítja. Ez az év, mely a Holdhoz kapcsolódik, rövidebb a gregorián naptár szerinti esztendőnél.

Dr. Szász Tiborné sz. Kiss Viola, néhai dr. Kiss Elek püspök leánya, súlyos betegség után elhunyt. A család gyászában őszinte szívvel osztozunk.

Dr. Miroslav Novák, a cseh huszita egyház pátriárkája, aki e tisztet 1961. óta viseli, október hó folyamán betöltötte 70. életévét. Jó kívánságainkat küldjük egykori marburgi tanuló társának, a KBK. alelnökének és a békemunka áldozatos művelőjének. Egyháza és számos nemzetközi szervezet köszöntötte e szép évfordulón.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos
a Magyarországi Unitárius Egyház
Felelős szerkesztő és kiadó:
Dr. Ferencz József
1055 Budapest V., Nagy Ignác u. 4.
Táv.: 113-094.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Évi előfizetési díj 36,— forint. Külföldre évi 44,— forint.

INDEX: 25.842

77.2714/04 — Zrínyi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.

HU ISSN 0133-1272